Hrvatski pokret u protjeću

1848.

Dio I. — Ciena 35 novč.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

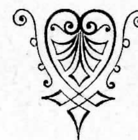
Grof Josip Jelačić Bužimski,
ban hrvatski.

Hrvatski pokret

u proljeću godine 1848.

Preštampano iz „Obzora“.

U ZAGREBU.
TISAK DIONIČKE TISKARE.
1898.

I.

Veljačka revolucija u Parizu.

Narod francezki nije bio zadovoljan sa svojim ministarstvom, koje da ruši njegov ugled u inozemstvu. Nu predsjednik ministarstva Guizot, koji je bio ujedno i ministar vanjskih posala, nije puno mario za nezadovoljstvo opozicije, jer je imao za sebe veliku većinu u francezkoj komori i u senatu. Opozicija je tu većinu pripisivala nepravednomu izbornom redu, po kojem su birani većinom činovnici, pa je zato javne sastanke upriličivala u tu svrhu, da tu žigoše vladu i izborni red. Napokon dodje ideja, da se priredjuju banketi i sobeti, na kojima će se malo jesti i piti, ali tim više kritizovati vladu i tražiti nove reforme. Tako se urekao veliki banket za 22. veljače 1848., ali je u predvečerje toga dana vlada priliepila po svim uglovima naredbe, po kojima zabranjuje obdržavanje sutrašnjeg banketa. — To je bilo dosta, da uvriedi slobodoumni francezki narod. Sliedeći dan vrvilo je silno množtvo svieta po parižkim trgovima i boulevardima, a na više mjesta dodje do okršaja medju vojskom i djacima, koji se naravno staviše na čelo nezadovoljnoga naroda. Narod stade sada dizati barikade, te je prolazio ulicama, pjevajući marseillaisu i vičući: „Dolje s ministrima! Da živi opozicija! Da živi reforma izbora! Živila sloboda!“ Sada se zabrinula vlada, pa se postarala, da sakupi u Parizu svu vojsku i topove iz okolice parižke, jer u narodnu gardu nije već posve

vjerovala. Drugi dan (23. veljače) bije se pravi boj po ulicama parižkim, jer gradjanstvo iz kuća puca na vojsku, koja nemože odolievati silnim barikadama, što ih neprestano dižu buntovnici. Buna je u pravoj svojoj koloтečini.

U to kobno vrieme u $^1/_2$2 sata poslie podne sastala se zastupnička komora na sjednicu i tu izjavi Guizot, da je cielo ministarstvo predalo ostavku, na što da je kralj Ljudevit Filip I. naložio Moléu, dakle umjerenomu opozicionalcu, da sastavi kabinet. Kad je to saznao parižki puk, koji je već i sabornicu obkolio, razliegne se po Parizu veselo podvikivanje: „Sve je svršeno! Ministarstvo je dalo ostavku! Da živi reforma!“ U večer toga dana razsvietliše Parižlije svoje kuće u znak veselja. No sad se dogodi nesreća, koja je kriva, da se stvar tako užasno svršila. Kad su naime oko 10 sati u noći došli djaci i radnici pred kuću Guizota, bivšeg ministra predsjednika, da mu izvedu mačju deraču, prestraši se ondje postavljeni bataljun vojnika, te opali puške u masu naroda. Do 50 ljudi je palo, ali se o tom za čas raznese glas po svem Parizu, a masa naroda zaključi strašnu osvetu.

Narod krene drugi dan prema kraljevskoj palači „Tuilerie“ zvanoj i za čas razvi se ondje ne bitka, već pravo mrcvarenje. Badava vojska, badava topovi; narod sve podavi i pokolje, a „Tuilerie“ padnu u ruke grabežljivaca, koji ih posve oplieniše, te „Palais royal“ upališe. Kralj se odrekao priestolja na korist svoga unuka Ljudevita Filipa II., kojemu je tek 10 godina, pak će mjesto njega vladati Parižlijama simpatična vojvodkinja Orleanska kao regentica. No narod nehtjede više imati kralja, pa zato spali kraljevski priestol pod spomenikom srpanjske revolucije od g. 1830., a na kraljevsku palaču postavi nadpis: „Hôtel des invalides civils“.

U Parizu proglašena je republika, a narod sa nekim poslanicima sastavi privremenu vladu, koja razpusti obe komore i pozove narodnu vojsku, neka bude u pomoć novoj republikanskoj demokratičkoj vladi. Kralj Ljudevit Filip I. pobjegao je sretno sa svojom familijom i bivšim ministrima u Englezku.

II.

Odjek parižke revolucije.

Kad su stigli glasovi o francezkoj revoluciji i o dogodjajima u Parizu, prevrnu se rek bi ciela Evropa. U njemačkim državama poče svagdje vrieti i kuhati, pa se pišu adrese na vladare i sastavljaju se želje naroda. Toliko komešanje i prieteća od zapada pogibelj prisili njemačke vladare, te popustiše narodu. Tako Bavarska, Würtemberg, Baden, Hessen i Frankfurt odmah ukinuše cenzuru. Bavarski kralj razpisao je sabor za 16. ožujka, a na njem će se viećati o odgovornosti ministarstva, o podpunoj slobodi štampe, te o javnosti i ustmenosti kod sudova s porotom. To se sve već uvelo u Hessenskoj, a pruski kralj takodjer je obećao državanje sabora. U cieloj pak Njemačkoj počelo se agitirati za njemački parlamenat, koji bi bio sastavljen od svih Niemaca u Evropi, te izveo jednu jaku sjedinjenu njemačku državu. Za kratko vrieme sva je Evropa pobunjena. Tako se u Englezkoj počeo narod izjavljivati za republiku, u njemačkim državama dižu se seljaci proti svojim vlastelinima i haraju im imanja, a u Saskoj i Berlinu podpuna je buna.

Sve je sada napeto očekivalo, kako će Talijani primiti viesti o parižkim dogodjajima, jer se znalo, da ondje još od prijašnjih godina sve kuha, pa će lako i zakipiti. I sbilja počeše se Talijani gibati već na prve

glasove o parižkoj buni. Tako su u Milanu našli oglas, u kojem se nudja 1500 cekina onomu, koji ubije feldmaršala Radetzkya, a po svoj Lombardiji i Mletačkoj poče se razvijati pokret u tom smislu, da se ove dvie pokrajine otrgnu od Austrije i da se pridruže Sardiniji, gdje je kralj Karlo Alberto još 8. veljače 1848. proglasio konstituciju. Kad je pokret zahvatio veći obseg, odreče se grof Ljudevit Palffy, austrijski gubernator mletačkih pokrajina, svoje časti, pa ju preda u ruke grofa Ferdinanda Zichya, zapovjednika varoši i tvrdjave. Ovaj pak, bojeći se krvoprolića, učini s mletačkim kolovodjama sramotnu pogodbu, po kojoj ostavlja grad on i sva austrijska vojska, te predaje u ruke gradjanskoga odbora svu svoju dosadanju civilnu i vojničku vlast, a uz to još i sve bojne sprave i blagajnu. Sada se pobunila i Lombardija, te mnogi gradovi (Udina, Treviso i dr.) proglasiše republiku. U Milanu već se bije Radetzky s ustašama, koji se organizuju po čitavoj zemlji. Sva gornja Italija pozorištem je krvavih dogodjaja, jer Talijani protjeraše Habsburgovca Franju V., vojvodu od Modene, a Bourbonca Karla II., vojvodu od Parme, obsjedoše u njegovoj palači. Papa Pio IX. občuva svoju zemlju od bune jedino za to, što je još u siečnju dao narodu konstituciju.

Ako je viest o dogodjajima parižkim uzbunila gotovo cielu Evropu, nije čudo, što nije prešla austrijsku monarkiju. Tu je sve kipjelo na bureaukratizam kneza Metternicha i na bezobzirne želje magjarskog naroda, koje su prietile obstanku svih drugih narodnosti, što su živile pod ugarskom krunom. Novi pokret je dapače najjače potresao monarkijom i najdulje ju njihao, akoprem je baš ovdje ostao gotovo bez ikakovih državnih posljedica.

III.
Magjari se prvi dižu.

Kad su u sviet doprle viesti o parižkoj revoluciji, bio je u Požunu na okupu zajednički sabor. — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — Hrvatski poslanici, na čelu im prokušani pobornik hrvatskog državnog prava, Metel Ožegović, jedva su suzbijali tolike napadaje, kojima ih je častio odvjetnik Ljudevit Košut na silno povladjivanje i zastupnika i galerije. Mora se reći, da je ovaj magjarski šovinista bio najodlučniji protivnik hrvatstva, a na tom se saboru izticao odvjetnik Ljudevit Košut kao najodvažniji branitelj ma i najmanjeg prava, koje bi pripadalo magjarskomu narodu. Zato je on i mogao biti u monarkiji prvi čovjek, koji će se odvažiti, da ondje pokrene prevrat. On to učini dne 3. ožujka u 68. sjednici ovoga zasjedanja saborskog. Spomenuv novi duh, koji se kreće Evropom, obori se svom žestinom na austrijski državni sustav i na Metternichovu politiku, koja uspava narode i njihova prava jedino na korist svemoćne bureaukracije. U svom govoru, koji je pun lojalnog uvjeravanja prema vladajućoj habsburžkoj kući, sjeti Košut zastupnike, neka nedaju, da mine sgodni čas, jer bi im kasnije historija zabilježila imena u crnu svoju knjigu, već neka sada traže od kralja, što magjarski narod treba. Predloži zatim reprezentaciju, koju je sutradan sabor i prihvatio uz male promjene.

Eto te prihvaćene reprezentacije:

„Vaše Veličanstvo itd. Najnoviji dogodjaji nalažu nam neobhodnu dužnost, da pozornost našu na to obratimo, što vjernost naša prema vladajućoj kući Vašeg Ve-

ličanstva, zakonita naša odnošenja s ukupnom monarkijom i naša dužnost prema otačbini zahtievaju.

Ako se obazremo na našu historiju, to nam stoji pred očima uspomena, kako kroz tri stoljeća ustavnog našeg života nesamo da se nismo mogli, kao što vrieme zahtieva, razviti, nego naprotiv moradosmo ponajviše samo oko sačuvanja ustava nastojati. Uzrok je tome bio, što državna vlada Vašeg Veličanstva nije sliedila ustavni pravac, te tako nije se mogla složiti niti sa samostalnošću našega vladanja, niti u obće sa ustavnim životom našim. Do sada je ovaj pravac samo zapriečavao razviće naše konstitucionalnosti; ali sada vidimo, da ako se ovo i nadalje tako uzdrži, i ako se vlada monarkije nepriljubi ustavnosti, da to može priestol Vašeg Veličanstva i svu, uslied pragmatičke sankcije ugodnimi svezami s nami skopčanu monarkiju, u nepredvidjene posliedice zaplesti, a našoj domovini neizrečenu štetu nanieti.

Vaše Veličanstvo sazva nas, da uvedemo reforme; time smo mi vidili izpunjenu davnu našu želju i najrevnijom pripravnošću latismo se toga posla.

Mi smo zaključili, da ćemo po načelu obćenitog nošenja tereta na se uzeti dio javnog tereta puka, koji je dosada sam namirivao varmedjsko upravljanje, i da ćemo na isti način brinuti se za namirenje novih državnih troškova. — Zaključili smo, da se ima puk uz naknadu odkupiti od urbarijalskih dužnosti, te tako izjednačivši interese puka s interesima plemstva, da se s napredkom blagostanja u našoj domovini ukriepi priestol Vašega Veličanstva.

Olakšanje tegotnog uzdržavanja i nastanjenja vojničtva jedna nam je od najpoglavitijih briga. Administrativno i političko uredjenje kr. gradova i slobodnih okružja držimo za neodloživ predmet i mislimo, da je već došlo vrieme, da i puk bude dionik političkih prava.

Domovina svim pravom očekuje, da se učine uspješni za procvjetanje poljodjeljstva, obrtnosti i trgovine koraci.

Ali i ustavni naš život iziskuje razviće pravog narodnog zastupanja, — duševni naši interesi ištu na slobodi utemeljenu podporu; obramba naše domovine treba da se na temelju značaja narodnog i jedinstva interesa ravnih stališa državljana preobrazi, to pako potrebuje tako u obziru priestola Vašega Veličanstva, kao i sigurnosti domovine naše, čim skorije naredbe. Računanje i odgovorno rukovodjenje ugarskih dohodaka i troškova nemožemo više odgoditi, jer samo tako možemo izpuniti ono naše ustavno zvanje, da zadovoljimo tako sjajnosti priestola Vašega Veličanstva, kako takodjer i svim našim potrebama naše domovine i ostale zakonite dužnosti.

Kod mnogih ovih pitanja potrebno će biti, da se uzajamno izravnaju naši interesi sa interesima nasljednih pokrajina, k čemu mi dragovoljno pružamo ruku, ali ujedno ogradjujemo narodna naša prava i interese. Nu mi smo i o tom osvjedočeni, da zakoni, smjerajući na razvitak ustavnog našeg života i duševno i materijalno blagostanje našeg naroda, samo tim mogu zadobiti pravu životnu snagu i valjanost, ako se izvršivanje njihovo povjeri narodnomu, od svakog stranog upliva prostomu vladanju, koje bi iz ustavne većine proizlazilo i njoj odgovorno bilo. I zato smatramo kao prvi uvjet i bitno poručanstvo svih reforma, da se collegijalni naš vladanja način pretvori u ugarski odgovorni ministerium. Tako mislimo, da ćemo odgovoriti našemu zvanju.

I odlučna je naša te osbiljna namjera, da sva ova pitanja u suglasju s Vašim Veličanstvom na ovom još saboru sretno riešimo. To očekuje od nas domovina, to izgledaju milijuni puka, na to nas nuka vjernost i odanost, kojom smo nepokolebivo prama vladajućoj Vašega Veličanstva kući oduševljeni, jer smo uvjereni, da se samo

time mir, spokojstvo i povjerenje u domovini našoj tako utvrditi mogu, da ga neuzdrmaju neočekivanih možebiti slučajeva vihrovi; i samo takvim poručanstvom mira i zadovoljstva zadobiti možemo onu oduševljenu slogu svih sila, na koje će se vladajuća kuća Vašeg Veličanstva pod kakovim god okolnostima oslanjati moći. Nu i Vaše Veličanstvo s nami će zajedno osjećati, kako nam je za izvedenje toga potrebit mir i kako su od potrebe spokojne okolnosti. I u tom obziru nije nam moguće nemotriti s brigom na one znake narušenog mira, koji se pokazuju u nekim stranama monarkije s nama po pragmatičkoj sankciji sjedinjene, i kojih važnost mnogo povećavaju predvidjeni inostrani dogodjaji. Ne želimo očinsko srce Vašeg Veličanstva izbrajanjem ovih znakova raztužiti, niti njihov već osjetljivi upliv na financijalna razmjerja razlagati, ali vjernost naša i na nama stojeća odgovornost prisiljuju nas, da izpovjedimo, da mi pravi izvor sadašnjih nesgoda i najglavniji uzrok našega zaostajanja nalazimo u načinu upravljanja monarkije, i zato smo i tvrdo uvjereni, da će Vaše Veličanstvo najsigurnije svim mogućim nesgodama doskočiti, vjerne svoje narode složiti, razne pokrajine monarkije stopiti i time najčvršću podporu priestola svoga i vladajuće kuće naći, ako Vaš priestol bude okružen neobhodnim po zahtievanju vremena ustavnim institucijama. U ostalom, Vaše Veličanstvo, sudbina je u božjim rukama; mi se nadamo u zaštitu promisli božje; ali osjećamo i dužnost starati se, da neznana budućnost nenadje nepripravnu vjernu Vašemu Veličanstvu Ugarsku. Da se ova briga čim skorije ukloni, mislimo, da je od potrebe, da se napomenuta reforma pitanja još na ovom saboru u smislu ustavnosti rieše, ali se pri tom bojimo, da nebi obično saborsko pogadjanje s vladom i kolegijalnim sistemom prouzročena

dugotrajnost naših dikasterija* uz pogibelj zakasnila od Vašega Veličanstva očinski namjeravani i od sve domovine pravedno očekivani uspjeh. I za to s pouzdanjem neporušive vjernosti prana kraljevskom priestolu molimo Vaše Veličanstvo, da bi izvolilo, uvaživši sadanje izvanredne okolnosti, na sabor poslati punomoćne organe svoje kr. milostive volje, i to po smislu zakona članove našega najvišega dikasterija, naime ugarskoga kr. namjestničtva, koje bi Vaše Veličanstvo svojim povjerenjem odlikovalo kao organe ustavne i koji bi pod osobnom odgovornošću ravnali izvršenjem stvorenih zakona i neposredni dionici saborskoga viećanja bili, državne stališe o namjerama Vašega Veličanstva upućivali, potrebna izvješća, pokaze, osobito u obziru financija, davali i riešenje predležećih pitanja podpomagali. Tako bi se stvoreni zakoni mogli brže Vašemu Veličanstvu potvrdjenja radi podnositi i po njima bi se, ma kuda okrenuli dogodjaji, osigurao u našoj domovini mir, utvrdilo pouzdano spokojstvo, a na temelju ovih razvila bi se duševna snaga i materijalna sila, u kojoj bi Vaše Veličanstvo u svakom slučaju neizvjestne budućnosti neporušivu podporu svoga kr. priestola našlo. U ostalom itd."

Ova osnova bila je pročitana 4. ožujka u velikaškoj kući, gdje je na to predsjednik Juraj Mailáth, državni sudac izjavio, da će nadvojvoda Stjepan, ugarski palatin, koji se sada bavi u Beču, opredieliti vrieme, kad će se ova reprezentacija uzeti u pretresivanje.

Ova izjava zadovolji velikašku kuću, te predsjednik razpusti ovu sjednicu. Drugi dan ode i on i drugi podpredsjednik veliki tovarnik (blagajnik) sa nekim velika-

* Dikasterija, to su bili magistrati, preko kojih je car obavljao svoju izvršujuću vlast, kanoti kraljevska ugarska dvorska kancelarija, namjestničtvo i komora.

šima u Beč, tobože na magjarski bal, koji je priredjen kao uztuk slavenskomu balu, ali u istinu, da se ondje dogovore i posavjetuju, što će činiti.

Kad se to saznalo, digne se silna graja u zastupničkoj kući dne 8. ožujka. Košut, Madarasz, Pázmándy i drugi zastupnici navališe pravim biesom na velikašku kuću. Oni zahtievaju, da velikaška kuća što prije sjednicu drži i vieća, da li će prihvatiti reprezentaciju na kralja ili ne, jer će se po tom znati, hoće li velikaška kuća pristati uz puk ili uz absolutizam. Nebude li velikaška kuća što prije držala sjednicu, onda će zastupnička kuća sama koracati dalje izvanrednim načinom. U tom smislu čitana je 9. ožujka u zastupničkoj kući poruka na velikašku kuću. U njoj se stališi tuže, što velikaši nisu još pretresali priobćenu im reprezentaciju (o zadaći sabora) i kažu, da se ovo postupanje ne slaže s dostojanstvom niti zakona, niti zakonotvorstva.

Dana 14. ožujka javio je Košut u zastupničkoj sjednici, da je sinoć pao ministar Metternich u Beču. S tim padom u zavezu je sloboda štampe, koja je podieljena u Beču i to, što svaki gradjanin dobiva oružje u ruke, da pazi na mir i poredak. On žali, što se nije prije toga dogodjaja priestolu podniela reprezentacija, u kojoj je izjavio, da budućnost vladajuće kuće zahtieva, da se priestol osloni na ustavnu slobodu. Zato predlaže, neka se umoli prejasni nadvojvoda Stjepan, koji se danas povratio iz Beča, da se rečena reprezentacija odmah uzme u viećanje i neka izradi svojom vlašću, da se bez prepiranja podnese, jer se on boji, da se nebi prije raznesle po domovini viesti o dogodjajima, nego li stigne manifest pred priestol.

Na ovaj predlog bi odmah izaslan odbor k prejasnom nadvojvodi palatinu, koji poruči, da je pristao na prošnju stališa i da će se još danas rečena reprezentacija uzeti u pretres.

Isti dan poslie podne držala se sjednica velikaške kuće pod predsjedanjem nadvojvode Stjepana. Sjednica je bila mnogobrojno posjećena, naročito galerije bile su pune. Kad je protonotar pročitao reprezentaciju na kralja, predloži nadvojvoda, da ju velikaška kuća prihvati, na što bje aklamacijom uz burno povladjivanje galerija primljena. Izabrana bje ujedno sjajna deputacija, koja će pod vodstvom nadvojvode ići u Beč i ondje položiti u kraljeve ruke reprezentaciju, pa moliti, da ju kralj primi. — Drugi dan (15. ožujka) krenula je deputacija iz Požuna u Beč.

IV.

Dogodjaji u Beču.

Potaknuta primjerom drugih sveučilišta, htjede i bečka univerza da dade izraza svoga rodoljubnog mišljenja. Dne 12. ožujka sabralo se u sveučilištnoj dvorani do 2000 djaka, te izradiše adresu na cara. U adresi izriču svoju vjernost prama vladajućoj kući i pripravnost za obranu domovine proti svakomu neprijatelju, a onda svoje želje, imenito da bude: sloboda govora i štampe, sloboda učenja i obučavanja, javnost i ustmenost na sudu, sloboda vjere i razširenje staliških prava. Rektor sveučilištni primio je ovu adresu, obećavši, da će ju drugi dan predati sakupljenim austrijskim stališima, da ju oni zajedno s mnogim drugim prošnjama caru podnesu. Drugi dan (13. ožujka) ode velika četa djaka i ostalih bečkih gradjana u veliko dvorište stališke kuće, koja je baš držala sjednicu, pa razpravljajući o svemu, naročito čitajući govor Košutov u magjarskom saboru, počmu se rugati i vikati na Metternicha, a zatim pošalju dvanaest svojih ljudi u sjednicu stališku, da odanle donesu ustmeni odgovor na njihovu peticiju. Pošto su se zastupnici bojali,

da ne bi svi djaci došli u dvoranu, zatvoriše vrata. Sad se pobojala ona dvanaestorica, te kroz prozor zavikaše: „Izdaja! Uhvaćeni smo!“

Za koji čas bila su razbijena vrata, svjetina provali u dvoranu, raztjera skupštinu i potare sve, što je našla. Ulice se napunile ljudstvom, koje razjareno deralo se pred državnom kancelarijom, gdje je prebivao knez Metternich, a odanle pošlo pred carski grad, vičući: „Još danas odgovor!“ Drugi dan pobjegne iz Beča Metternich na svoje imanje Kostain, a car izda proglas na narod. U proglasu veli: „Mi Ferdinand itd., uvažavajuć sadašnje političke okolnosti, odlučili smo sakupiti po poslanicih oko Svoga priestola stališe naših njemačkih i slavjanskih država i centralnih kongregacija Naše lombardo-mletačke kraljevine, i to zato, da saslušamo njihov savjet o zakonotvornih i administrativnih pitanjih. Za tu svrhu učinismo potrebite naredbe, da se ova skupština, ako ne prije, a to za stalno 3. srpnja t. g. drži. U Beču 14. ožujka 1848. Ferdinand m. p.“

Kad se prvom naredbom malo utišala buna u Beču, proveze se 15. ožujka car Ferdinand sa svojim bratom Franjom Karlom i sinovcem Franjom Josipom (sada carem) po Beču. Narod se veselio tome, pa je plesao od radosti, kad su došli na trg i ondje nadvojvoda Franjo Josip proslovio nekoliko srdačnih rieči. Veli se, da je i car i mladi kraljević plakao od radosti sbog oduševljenja puka; zato da izpuni želje naroda svoga, izdao je car Ferdinand 15. ožujka ovaj oglas:

„Mi Ferdinand itd. učinili smo naredbe, koje smo priznali za shodne, da se izpune želje vjernih naših naroda. Sloboda štampe je ukinućem cenzure podieljena na isti način, kao u svih drugih državah, gdjegod obstoji. Narodna vojska, zavedena na temelju imanja i inteligencije, već sada služi s uspjehom. Učinjene su potrebite naredbe, da se poslanici sviju provincijalnih stališa i lombardo-mletačke centralne kongregacije čim prije bude moguće sazovu s povećanim brojem gradjanskih zastupnika i s osobitim obzirom obstojećih pokrajinskih ustava za izradjenje ustava domovine, koji smo odlučili dati. Time pouzdano očekujemo, da će se srca umiriti, obučavanje upet uredno nastaviti, a radinost i mirno obćenje na novo oživiti. Ovu nadu gojimo tim više, jer smo se danas u vašoj sredini s radošću uvjerili, da vas kao prije tako i sada oduševljava ista vjernost i privrženost, koju ste od viekova Našim pradjedovom bez prestanka, a i Nam svakom prigodom izkazali. Dato u našem carskom, glavnom i priestolnom gradu Beču 15. ožujka 1848., 14. godine Našeg vladanja. Ferdinand“.

Da bi pak izpunio svoje obećanje što prije, odlučio je car Ferdinand svojim previšnjim riešenjem od 17. ožujka sastaviti odgovorno ministarstvo, koje će sastojati od ministara izvanjskih poslovâ i dvora, zatim nutarnjih posala, pravosudja, financija i rata. U ovom ministarskom vieću predsjedat će ministarski predsjednik, koga će imenovati Njegovo Veličanstvo. Zatim podieli car grofu Franji Kolovratu predsjedničtvo ministarstva, a ostala ministarstva ovako razredi: grof Filquelmont preuzet će ministarstvo vanjskih posala i dvora, barun Pillersdorf ministarstvo nutarnjih posala, grof Taaffe ministarstvo pravosudja, barun Gübeck ministarstvo financija, dočim će ministarstvo rata kasnije popuniti.

Kad je car još 17. ožujka podielio amnestiju svim poljskim i talijanskim političkim prestupnicima, stekao je toliku ljubav Bečana, da su 18. ožujka izpregli konje pred kolima, u kojima se vozio car sa caricom, te sami odvezli svoga milostivoga vladara u carski grad. Jednako

su drugi dan s neizmjernim veseljem dočekali nadvojvodu Ivana, toga glavnog carskog savjetnika, kad se vratio u Beč.

V.

Magjari dobivaju svoje.

Sjajna deputacija, što su ju Magjari poslali u Beč, došla je dakle onamo baš u čas, kada je kralj počeo u obilju dieliti milosti i prava svojim narodima. Gradjani bečki primili su s neizmjernim oduševljenjem magjarsku deputaciju, kad je ona 16. ožujka došla u Beč, pa ju je to obodrilo, da još većom energijom traži izpunjenje svojih želja, koje su izražene u reprezentaciji. Kralj Ferdinand ljubezno je primio deputaciju i odpustio ju s riečima, koje su u njoj probudile nadu, da će sve dobiti. Ali ogromni magjarski zahtjevi zadadoše strah kraljevim savjetnicima, jer je bila očita svakomu pogibelj, da bi ovako mogao biti učinjen kraj habsburžkoj monarkiji, ako kralj podpiše reprezentaciju. Radi toga bio je nadvojvoda Ljudevit, pa knez Windischgrätz i grof Hardigg proti tomu, da se Magjarima dade posebno nezavisno ministarstvo. Kad su za to začuli Magjari, pohiti knez Eszterhazy k nadvojvodi Lj., a grof Széchenу ka knezu Windischgrätzu, da ih prietnjama svojim prisile za dobrobit magjarske stvari, dok je u isto vrieme palatin nadv. Stjepan izjavio, da će dati ostavku, ako se nebi jošte danas dozvolilo magjarsko ministarstvo. Ovakim načinom prisiliše Magjari dvor, da je kralj Ferdinand izdao u jedan sat poslie pol noći svoje vlastoručno pismo, kojim imenuje nadvojvodu Stjepana za svoga punomoćnog namjestnika a grofa Ljudevita Batthyánya za predsjednika magjarskog ministarstva. Batthyány odmah sastavi ministarstvo, i to ovako: Szemere preuzet će ministarstvo nutarnjih posala, knez Eszterházy ministarstvo vanjskih posala (to jest odnošaje s Austrijom), Kossuth ministarstvo financija, Mészáros ministarstvo rata, grof Széchenу ministarstvo komunikacija, barun Eötwös ministarstvo bogoštovlja, Klauzál ministarstvo poljodjelstva, trgovine i obrta, te napokon Deak ministarstvo pravosudja. Magjari su dakle dobili sve, što su tražili, a to je odgovorno ministarstvo neodvisno od austrijske vlade, državni sabor, koji će se svake godine držati u Pešti, narodnu vojsku, slobodu štampe i porotu i podpuni ustav.

Ugarski je sabor 15. ožujka zaključio, da će od sada i plemići plaćati porez, te ovako dieliti s pukom sve terete, a ujedno time prestaju sva urbarska prava i dužnosti, te se seljaci opraštaju od robote, desetine i gornice, dočim će zato vlastela dobiti naknadu od države. Ovi zaključci došli su 18. ožujka pred velikašku kuću, koja ih jednoglasno prihvati. Na to ih novo ministarstvo odmah i proglasi bez sankcije kraljeve.

Kralju je na taj način skoro i prestala vlast u Ugarskoj. Da ju bar donekle uzdrži, upotrebi priliku, kad mu je na potvrdu bila podnesena osnova zakona o ustrojstvu magjarskog nezavisnog ministarstva, pa ju sebi u prilog promieni.

„Iskao je jošte sebi pridržati pravo pomilovanja, dieljenja crkvenih časti, naslova i redova i darovanja, što bi sve ostalo njegovoj dvorskoj kancelariji, iskao je za uzdržavanje svoga dvora i radi troškova ciele države, da sve daće teku i nadalje u zajedničku državnu blagajnu, a povisivale bi se samo dozvolom ugarskoga sabora, sve ugovore financijalne i trgovačke neka ipak sabor u sporazumku s austrijskimi upravnimi organi obavlja. O ugarskom ratnom ministarstvu očitova otvoreno, da će

njegov djelokrug o tom zavisiti, kako će poštovati pragmatičku sankciju, da kralj jedinstva vojske žrtvovati ne će". Ovaj odpis poslao je kralj 28. ožujka, a već sliedeći dan dodje najprije u velikašku kuću, a onda u zastupničku. Kad ga je pročitao prabilježnik Ghyczy u velikaškoj kući, nastade velika uzrujanost, te ministar-predsjednik izjavi, da se taj odpis ne slaže ni sa željom naroda ni sa njegovim očekivanjem, pa zato zamoli nadvojvodu palatina, da svojim posredovanjem izradi, da se želje naroda podpunoma izpune i da se kraljeva rieč obistini, jer će drugčije on i njegovi ministri odstupiti. Palatin na to obeća, da će želje naroda kralju po drugi put priobćiti i dade svoju rieč, da će odstupiti sa svoga mjesta, ako ih kralj ne bude ostvario.

No drugčije poprati zastupnička kuća kraljevski odpis. Neprestano zviždanje i smieh prekidalo je više put Ghyczya, kad je čitao odpis, a kad ga je pročitao, ustade Košut i obori se najgadnijim izrazima na kraljeve savjetnike: nadvojvodu Ljudevita, grofa Hardigga, Ficquelmonta i Josiku, pa završi svoj govor ovako: „Ovi se s narodom i priestolom lakoumno igraju, da postignu svoj absolutistički pravac i da svoje svrhe dokuče. Ja se nadam u svečane rieči palatina; čekajmo još nekoliko dana s odvažnošću, nu ako se palatin i sada nedovršena posla povrati, tad neka oni savjetnici u Beču uzmu na sebe odgovornost. Ja ne ću propustiti da obtužim jednoga Apponya, Wirknera, Josiku i Zsedénya kao izdajice domovine i predložiti, da se prognaju".

Drugi se osobito obarahu na Zsedénya, dvorskog savjetnika, koji je podpisao odpis i donio ga u Požun, pa to uzpali magjarsku mladež i ona podje s narodnom gardom u 6 sati na večer u gradsku redutnu dvoranu, gdje se obdržavala pučka skupština. Na toj skupštini zaključeno bi, da se s p a l i k r a l j e v s k i o d p i s i slika Zsedényeva, pa bi to odmah i izvršeno na promenadi. Kralj morade popustiti, te se zadovoljiti time, da će Magjari davati prinose za dvor, zajedničku diplomaciju i za ugarsku vojsku. Ministarstvo dobije toliku vlast u ruke, koliko već od nekoliko vjekova nije imao sabor ugarski."

VI.

Hrvati se bude.

Tek prvih dana mjeseca ožujka stigle su prve viesti o parižkim dogodjajima u Zagreb. Sviet se za njih doduše vrlo interesirao, ali nije nitko mislio, od kakovih će posljedica to biti. Tekar onda, kad su „Narodne Novine" 11. ožujka doniele reprezentaciju požunskog sabora, a iz Beča stigle prve viesti o buni, počme se sve gibati. Kad se pak 16. ožujka začulo, da je kralj Ferdinand podielio slobodu štampe i narodnu vojsku, digoše se rodoljubni zagrebački gradjani, te se sutradan 17. ožujka odputiše pod vodstvom I v a n a K u k u l j e v i ć a u magistratsku sjednicu, gdje Ivan Kukuljević kriepkim riečima izrekne želje zagrebačkih gradjana. „Glasovi o velikim nenadanim dogodjajima — rekao je Kukuljević — razliežu se po Evropi i po čitavom svietu; električne viesti lete od naroda do naroda, viesti izraženih želja i učinjenih djela, na koje jedva da se dosada gdjekoji jači ljudski duh pomislit usudio i to potajno; ono što su dosada pojedine najučenije glave jedva u fantaziji želile, ono uvadjaju sada s uzhićenjem u život cieli narodi i ciele države; što je negda bilo djelo stoljeća, sada je djelo od dva tri dana. Želje one porodile su se i u sjedinjenom s nama ugarskom kraljevstvu, djelo ono započelo se i u istom našem Beču i u susjednim državama austrijskog carstva. Pa kakove su to želje? Kakovo li to djelo?

*

Želja je: probudjenje prave ljudske slobode naroda! Djelo je položenje temelja, na kojem se ima sagraditi duhovno-materijalna i politička bolja budućnost svih država i naroda svieta. Vatra ovih želja, pohlepa za ovim djelom obuzela je i stanovnike ovoga grada, koji su 600 godina morali svoja prava oslanjati jedino na papire, poderane privilegije, ali koji sada s početkom nove evropejske dobe žele zajedno s narodom svojim prava svoja i sreću naroda na čvršćem temelju za vieke i viekova ustanoviti na temelju narodne jakosti i narodnoga duha.

Iz toga uzroka gledeći na dva mjesta, gdje žele našemu narodu krojiti budućnost, gledeći na Požun i na Beč, gdje se radi o krepkom prevratu svega dosadanjega stanja, ne mogu ni stanovnici ovoga glavnoga grada mirno čekati, da se ovaj prevrat, koji će i na naš narod neizmjerno djelovati, bez znanja i privolenja našega naroda dovrši, onoga naroda, koji u čitavom austrijskom carstvu ima granicama domovine svoje najveću fizičnu t. j. vojničku silu i koji narod samo za tim čezne, da i duh njegov i stanje njegovo — dosada kroz stoljeća potišteno — spodobnu moć i snagu u svakom smislu stekne, kako imadu drugi izobraženi narodi. Vriedna gospodo! Velike se stvari u Požunu predlažu za ugarsku državu i za kraljevine naše; traži se tu odgovorno ministarstvo, sloboda tiska i s time slobodno razvijanje ljudskoga duha, odkupljenje puka od potištene robote, zastupanje naroda (t. j. ne jednoga nego svih stališa) u zakonotvornom tielu i na većim i manjim saborima, jednakost pred sudom i podignuće narodne vojske (garde). Ovi su predlozi od prevelike važnosti za naš hrvatski i cieli slavenski narod, nu baš za to, jer su za nas važni i jer bi se tu možebiti mogli upotrebiti za nas pogibeljni načini, ne smiju se nipošto uvesti u život za nas a bez nas. Mi se radujemo, da se i u Beču uvadjaju u život podobni predlozi, nu hitrina, s kojom se to čini, mora nas učiniti opreznima za sve pogibelji, koje su više puta s brzinom skopčane za onoga, koji rado čeka ili spava". Za tim nastavi: „I stanovnici ovoga grada, želeći gore navedene darove takodjer dobiti, moraju hitro raditi, ako ne žele zakasniti. Nu kao slobodni ljudi slobodnog naroda žele, da sve dobiju po svojoj volji i svojim trudom, nipošto pako po tudjem znoju i po tudjoj volji; žele zajedno starinskim narodnim i zakonitim putem dobiti sve, a taj put je državni sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kamo spadaju najprije sva pitanja našega života, kamo su spadala nekada, a spadati moraju uviek. Dakle stanovnici ovdašnji žele, da kao što je grad Zagreb prvi u domovini, tako da bude prvi i u izjavljenju narodnih želja. Time mole vriedno poglavarstvo, da se u ime cieloga stanovničtva na našega kralja pošalje krepka molba, neka izvoli — uslišavši prošnju vjernih svojih Hrvata i Slavonaca — odmah zapovjediti banskomu namjestniku, da što brže razpiše naš sabor, na kojemu će se preduzeti ne samo sva gori navedena pitanja, nego i svi poslovi, koji se u tom smućenom i nemirnom vremenu tiču nas i cieloga carstva.

Stanovnici ujedno žele, da se s ovom molbom odmah pošalje u Beč gradjanski odbor, koji će i ustmeno izjaviti naše želje, a sve hrvatske i slavonske oblasti neka se takodjer pozovu na isti čin, da budemo što brže mogli vidjeti izpunjene naše želje". Čim je Kukuljević završio svoj govor, odmah odluči poglavarstvo zagrebačko, da će zadovoljiti ovoj želji, te izabra Kukuljevića za začasnoga gradjanina. Pročitana bi i odobrena unapred već pripravljena reprezentacija na kralja, a zagrebački gradjani: Fr. Novak, A. Vraniczany, I. Mallin, dr. Rauth, P. Hatz i A. Kralj budu izabrani u odbor, koji

će ju nositi u Beč. Glasnici se sada razletiše po cieloj Hrvatskoj i Slavoniji, da pozovu oblasti, neka pomažu Zagreb u njegovoj prošnji.

Slavenski djaci u Beču poslaše 20. ožujka proklamaciju na hrvatski narod, u kojoj ga pozivlju, neka „Ljudevita Gaja, Ambroza Vranyczana i Ivana Kukuljevića priznaju odmah bez svake misli, nesloge i razdora za provizorni ravnajući odbor hrvatskoga naroda, da sve sile sdruže, s njima sjedine i njihovu rieč slušaju". Drugi dan 21. ožujka poslaše opet slavenski djaci bečkog sveučilišta „Pozdrav braći po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji". Tu se veli: „Sloboda štampe, narodna straža i konštitucija — blago su već svih naroda austrijske carevine. Mi ovdašnji slavenski djaci nismo bili zadnji u tom boju za ove svetinje: u nas ima najviše žrtava. Čujte dakle, braćo, našu rieč. Nas Slavena ima polovina u carevini, pa opet nas je gnjelo, mučilo tudjinstvo kao nijedan drugi narod, mučilo i gnjelo slatke rieči mira i ljubavi govoreći. Što je uzrok toj nesreći? Naš narod nije ustao i kazao svoju narodnu volju. Kod kuće su ga ljudi samoživi obsjenjivali, varali i odvraćali od istine, koju je Bog stvorio za svaku dušu, a iz Beča podupirali su takove ljude svim opakim načinima krvoloci, Metternich na čelu. — Znate, što su ljudi samoživi? Oni, koji bi pustili propasti milijune naroda od zla i nevolje, samo da im je brada mastna, trbuh pun, pak još k tomu naslov ili titul gospodski, da se mogu razpoznati od narodne tegleće sirote. Vrieme je došlo, da to nekršćansko stanje prestane za sve narode svieta, te im grane sunce slobode. — Ali ne vjerujte, da će Vam sloboda sama doći, ili da će Vam ju koji tudjin donieti. Nu što velimo? Ne, čitava naša prošlost vikat će Vam iz tugujuće duše: Sada ili Bog zna kada! Za to ustani biedni narode i kaži veličanstvenu tvoju volju. Učinite to, i Vi ste slobodan narod. Ljudi samoživi kazat će Vami, da već imate i Vi slobodu štampe i narodnu stražu, pa da ne sbijate komedije. Znate, što je sloboda bez narodnosti? Tielo bez duše. Mrtva stvar.

Mi hoćemo živu slobodu! A zar ne znate, da su Vam htjeli utamaniti u Požunu u ime one mrtve slobode i ime našega naroda, i narodne boje, i nar. pečat, i jezik, govor naš narodni itd.? Sloboda i narodnost za sav su sviet nerazlučive stvari. Ne vjerujmo sladkoj i lukavoj rieči onih, koji nam rade već pol vieka neumorno i postojano o glavi. Očitujmo samo svoju narodnu želju i dušmane sve naše stići će božja pravica. Ljudi samoživi reći će Vam, da se okanite, da niste na zakonitom putu . . . primjetit će dalje, da Vam želje ne će uslišati i izpuniti naš kralj . . . strašit će Vas vojnicima . . . davat će Vam kojekakove savjete i cjelivati Vas uz to. Ne vjerujte im . . . Mi svršujemo ovaj pozdrav moleći Vas, da budete složni. Sloga da je u srcu svakomu od Vas! Braćo, okanite se svake mržnje i svadje negdašnje i nove. Medju nama bio je ovdje Ambroz Vranicani i Ljudevit Gaj. Mi smo se razgovarali s njima potanko o našoj stvari. Pridajte k ovima slavnim rodoljubima vrlog našeg Ivana Kukuljevića i priznajte u ime božje ovu trojicu za svoj ravnajući odbor, dok se Vaše želje predaju kralju, odgovor dobije i tako sloboda i narodnost u Vas posve učvrste . . ."

Poziv slavenskih bečkih djaka djelovao je silno. Gaj, Kukuljević i Vranicani razaslaše pozive na rodoljube u pokrajini, neka se svi sakupe već 25. ožujka u Zagrebu, da viećaju o željama hrvatskoga naroda. Koje su to želje, jasno je izrekao Šulek u „Narodnim Novinama" od 22. ožujka: „Neka nam se povrati cjelokupnost naše domovine, koja nije kriva, da ju je izgubila, „dočim

smo branili Austriju, dà i svu Evropu od divljih čopora turskih". To moramo dobiti, jer „i ako Hrvati i Slavonci za tolike žrtve, koje prinose od vjekova na oltar kršćanstva i čovječnosti, ako za sve ovo nisu zaslužili nikakva nadarja, nikakve nagrade, jer im ju odreče Evropa; a to barem im ne može odreći, da im se sada, kad je vječna pravda priestol zauzela, povrati barem ono, što im po Bogu i zakonu pripada".

Treba dakle da najprije tražimo, da nam se povrati vojnička krajina pod civilnu oblast, jer ako budu drugi narodi uživali ustav, zar toga nije dostojan i graničar? Dalmacija treba da se pridruži sestrama svojim, od kojih je bila tako dugo razstavljena, jer je ludi naslov „Ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije", ako je tako samo na papiru. U vrieme francezkoga rata poslie propasti mletačke republike, Austrija je dobila Dalmaciju upravo zato, jer je dokazala, da ona spada k hrvatskim zemljama; neka nam se dakle dade, što je Austrija dobila za nas! „Najposlie treba da ištemo povraćenje starih granica Hrvatske sve do Une i Bišća u sadanjoj Bosni, što bi se valjda lako moglo izraditi diplomatičkim putem, jer turski car i tako već ne zna, što da počne s nezadovoljnim krajišnicima". Osim cielokupnosti hrvatskih zemalja treba da se pobrinemo i za slobodu tih zemalja. S tim u savezu je druga želja, naime hrvatska narodna vlada, kojoj će biti ban na čelu.

Na samu Blagoviest dne 25. ožujka sastade se u Zagrebu nekoliko stotina hrvatskih otačbenika, da viećaju o željam hrvatskoga naroda, kako su ih sastavili privremeni odbornici: Gaj, Kukuljević i Vranicani. Kad je Ljudevit Gaj pročitao prvu želju, neka nam kralj dade po zakonu bana, pa onda predložio za tu čast baruna Josipa Jelačića, pukovnika prve banske regimente,

prihvatiše hrvatski patriote tu viest s takovim oduševljenjem, da se četvrt sata tresao „Narodni dom", u kojem se obdržavala skupština, od pljeskanja i klikovanja. Ivan Kukuljević pročita zatim ostale želje hrvatskoga naroda: cjelokupnost domovine, odgovornu narodnu vladu, stalni sabor svake godine, dokinuće krajine, narodni jezik i u crkvi, kao što je već u upravi i u sudstvu, a hrvatska vojska neka pod izabranim vojvodom ostaje kod kuće za vrieme mira, a prisiže kralju i ustavu.

Sve te želje prihvati narodna skupština s burnim odobravanjem, te su mogle „Narodne Novine" pisati: „Danas smo mi pokazali, da smo pojmili duh vieka, duh slobode, i to bolje od Magjara, koji se neprestano hvastaju svojim liberalizmom, a pored toga gnječu i progone Slavene gdjegod mogu. Nas nitko nije do sada korio radikalizmom i pretjeranim takovim liberalizmom, dapače biedili su nas — osobito Magjari — intolerancijom i obscurantizmom.

Današnji dan jasno je pokazao protivno, pokazao je, da ćemo mi odsada slaviti ljudskom slobodom, kao što smo prije slavili bojnom slobodom; današnji dan slavimo mi sjajnu pobjedu moralnu nad svojim neprijateljima, tako liberalna načela, kao što su ona od nas primljena, krasni su dokazi našega pravoga napredka, tim više, što su bila sva ta načela jednodušno primljena bez najmanjeg odpora".

Sutradan 26. ožujka krenula je deputacija hrvatskoga naroda od 400 ljudi svih stališa preko Graca u Beč, da pred kralja donese velike svoje želje. Sladke nade gojili su u svom srcu ti hrvatski patriote, obučeni svi u krasnu narodnu odoru.

VII.

Jelačić postaje hrvatskim banom.

Putovanje hrvatskog narodnog odbora bilo je pravo slavlje. Išli su kolima preko Varaždina i Optuja u Maribor, a odanle željeznicom preko Graca i Badena u Beč. Svagdje ih je čekao znatiželjni sviet, pa su mu morali tumačiti, po što idu u Beč i mnogo su tom prilikom dobra učinili za hrvatsku stvar. U Gracu dočekaše gradjani i djaci vrlo liepo Hrvate, ali onaj doček u Beču pravo je bilo slavlje. Tisuće ljudi bilo je na kolodvoru kličući „živio!" i „lebe hoch!", a svi slavenski djaci ljubili se s hrvatskim rodoljubima. Pred gostionicom, u kojoj odsjedoše, sabralo se do 40 hiljada ljudi, pa im je morao Gaj govor držati, a sveučilištni djaci stražili su iz počasti pred gostionicom i u njoj. Kad je drugi dan Gaj sa Hrvatima došao na sveučilište i ondje držao govor, oduševile su vatrene njegove rieči prisutne djake i profesore toliko, da su ga na ramenima nosili naokolo, a od Hrvata izmolili jednu zastavu na uspomenu. I austrijske stališe posjetiše Hrvati, pa im njihov predsjednik grof Montecucoli obreče svoju pomoć u traženju hrvatskih pravica i ljubezno im vrati posjet.

Pred kralja dodjoše Hrvati — deputacija narodnog odbora od 14 najodličnijih članova pod vodstvom Ljudevita Gaja — 31. ožujka, pa mu predadoše svoje želje, akoprem su već 27. ožujka doznali, da je kralj imenovao grofa Josipa Jelačića hrvatskim banom i upraviteljem ciele krajine. Kralj ih ljubezno dočekao, pa im sve obećao, da će dati, no Hrvati su bili zlovoljni, što im nije odmah i dao ono, što je tek obećao, kako je to učinio Magjarima.

Ipak se zaputiše u svoju domovinu Hrvati sretni u srcu svome. U Beču su naime uhvatili novu ideju, veliku i zamamnu, kakovu je mogao roditi tek duh onoga vremena: ideju slavenske uzajamnosti. U isto naime vrieme, kad su Hrvati došli u Beč, desio se ondje češki i poljski narodni odbor, koji je takodjer tražio želje českoga i poljskoga naroda. Kako je ondje bilo jošte nešto Srba i Slovaka, dogovore se svi Slaveni, te urekoše prvu slavensku skupštinu za dan 31. ožujka. Tu se sasma dobro opazilo, kako Slavene svuda tišti ista nevolja i briga, pa za to ništa naravnijega, nego sloga medju njima. „Sloboda svih Slavena!", to će biti odsada glavno načelo kod Čeha i Poljaka, kod Srba i Slovaka, kod Slovenaca i Hrvata. Nikada nije Beč vidio na okupu toliko odličnih Slavena, koji se svi grle i cjelivaju, pa se vesele sladkoj nadi, da će sjedinjenim silama pripraviti liepu budućnost rodu svome. A onda će Austriju zadahnuti nov život, kad bude slobodnih ruku. Osamnaest milijuna Slavena! U tom času mogla se prvi put roditi ona rečenica, koja se kasnije s oduševljenjem toliko put spominjala: „Da nema Austrije, mi bismo ju stvorili!" Hrvati su bili uvjereni, da će ovakova Austrija, kako ju ovdje u Beču u duhu složiše svi Slaveni, biti skroz u duhu slavenskom, te na korist svih Slavena u monarkiji.

Osim imenovanja Jelačića i slavenske solidarnosti donese hrvatski narodni odbor u svoju domovinu utješljivu viest, da je kod kralja izradio vlastoručno pismo na namjestnika banske časti, u kojem mu nalaže, da neka razpiše sabor trojedne kraljevine, iz kojega bi narod ovih kraljevina, „meni drag radi svoje vjernosti i privrženosti", svoje molbe podnio.

Što se pak tiče roka za otvorenje sabora, neka se banski namjestnik dogovori sa dvorskim podkancelarom Szögyenyi-em. Ovu viest primili su Hrvati s najvećom radošću, jer je javno pokazivala, da ih kralj ne podvr-

gava magjarskomu ministarstvu, koje je počelo toli bezobzirno raditi proti hrvatskim pravima. To je samo podkriepilo i druge hrvatske oblasti, da ne primaju dopise magjarskog ministarstva, kako je to učinila križevačka županija već 28. ožujka. Na svojoj skupštini naime zabacila je križevačka županija dva dopisa magjarskoga ministarstva, sastavljena bez pitanja i bez upliva Hrvata od ljudi, koji su nam poznati sa svog djelovanja, što su ga na magjarskom saboru razvili proti hrvatskoj domovini; ministri su dakle takovi, prema kojima Hrvati ne mogu imati povjerenja, osobito pak za to, što su, poslav dopise magjarskim jezikom pisane, odmah u početku svog djelovanja ukinuli obstojeći zakon, po kojem imaju dikasterija latinski dopisivati s hrvatskim oblastima. Od sada hrvatske oblasti više ne primaju dopise magjarskoga ministarstva.

VIII.

Magjari hoće da utišaju hrvatski pokret.

Akoprem su Magjari plivali u veselju radi izpunjenih svojih želja, ipak ih se je neugodno kosnula viest, da su Hrvati na svom sastanku 25. ožujka izabrali Jelačića za svoga bana, pa su još izabrali narodni odbor, koji će poput magjarskoga tražiti od kralja, neka im dade, što su već dobili Magjari. Oni nakaniše, da na liepi način predobe Hrvate na misao, da im ne treba tražiti ništa, jer što su Magjari dobili, to vriedi i za Hrvate. I sada za čas postadoše jaganjci od vukova, te peštanski centralni odbor pošalje Hrvatima 28. ožujka poslanicu, koja je počela sladkim riečima: „Hrvati, ljubljena braćo!“ U toj poslanici Magjari pozivlju Hrvate, neka zaborave na razliku jezika, koja ih dieli, jer imaju jedan zajednički cilj i slobodu. Velikodušni Magjari

dozvoljavaju iznimice Hrvatima pravo njihovog jezika, ali samo kod kuće, medju četiri zida, u tiesnom krugu njihovih općina, municipija i županija, dok u krugu zakonodavstva i u javnim državnim poslovima bude služio samo magjarski jezik. U toj se poslanici, koja je upravljena na „partes adnexae“, govori takovim tonom, kao da Slavonija i Primorje već ne spadaju na Hrvatsku, a ipak i ta spomenica dolazi pod devizom: „sloboda, jednakost i bratinstvo“.

Hrvati odbiše s prezirom ovu poslanicu. Šulek se posve pravedno naruga Magjarima, što oni, koji su naumili osvojiti pol svieta, sada pišu proklamaciju na narod, za koji reče nedavno sam Kossuth, da ga nema. „Magjar se približava pun meda, da nam pruži desnicu, da se s nama pobrati, da nam pokaže, kako nas je uviek ljubio“. Nu ne vjerujte im! „Ako oni sbilja ljube Hrvate, neka tu ljubav pokažu i posvjedoče najprije našoj slavenskoj braći, koja živi u Ugarskoj, a koju oni na svaki način ugnjetavaju, kojim urivavaju u crkvu i školu tudji jezik, kojom odriču narodnost i tako ih iz javnog života posve uklanjaju. Ako Magjari hoće, da se s nama druže, neka svečano izjave jednakost svih narodnosti pod ugarskom krunom, pa je mir gotov. Ili zar se mogu još i sada pozivati na to, da su gospodujući narod, sada, pošto su i sami izrekli kao glavno načelo: jednakost, sloboda i bratinstvo? Kakva je to jednakost izmedju Magjara, Srbina, Slovaka i ugarskog Niemca? Ako su ukinute privilegije pojedinih osoba i startiša, treba da su ukinute i privilegije pojedinih naroda, — jednakost svagdje i svuda treba da se uvede. — Magjari vele: „mi se ne borimo za narodnost, nego za slobodu!“ Eh, hvala vama; nu mi ne poznajemo slobode bez narodnosti. Ili zar je moguće, da budu pojedini ljudi slobodni, a ne sav narod? Mi dakle želimo slobodu u narod-

nosti i narodnost u slobodi. — Magjari vele, da nam dozvoljuju porabu našeg jezika u domaćim poslovima. Oni nam daju što već imamo! Ako hoće, da budu velikodušni i darežljivi, treba da nam poklone što nemamo, pa ćemo im vjerovati". Šulek završuje s devizom: „Budimo na oprezu!" — U tom odgovoru već se vidi, da Hrvati rade ili bar kane raditi i za slavensku svoju braću u Ugarskoj, koja se — naročito Srbi — k njima priljubila, čim su se prenuli i počeli tražiti svoja prava. Srbi iz Banata tražili su već 2. travnja u Beču, da se Banat i Bačka sjedini s Hrvatskom. Od onda najveće simpatije Hrvata k ugarskim Srbima, pa se u „Narodnim Novinama" neprestano zagovara ovo najnaravnije bratstvo izmedju Srba i Hrvata, a novine pune su dopisa od odličnika srbskih, koji pokazuju pravo oduševljenje za tu slogu.

Magjarsku poslanicu trebalo je da Hrvatima donesu Hrvati, da bude tako veći uspjeh. I sbilja nadjoše u Pešti do stotinu Hrvata, koji će pod vodstvom Šlavonca grofa Ivana Nepomuka Pejačevića ići u Hrvatsku, razširiti po narodu poslanicu u nebrojenim primjercima, a pisanu hrvatskim, magjarskim i njemačkim jezikom, te uputiti živom rieči Hrvate, kako treba da svoj spas traže jedino u bratinstvu s Magjarima. Hrvatski rodoljubi bili su zabrinuti, kad im je stigla ova viest, pa se svagdje pripraviše, kako da dočekaju tu magjarsku deputaciju. No mudri ovi magjaroni raztrkaše se po Hrvatskoj i Slavoniji kao putnici, te su pod okriljem domaćih magjarona vršili svoje poslanstvo. Oni su naročito htjeli, da pobune neuki puk, do kojega su tek doprli neizvjestni i nepodpuni glasovi o novim stečevinama družtvenog života.

Seoskim plemićima i slobodnjacima rekoše, da su im Ilirci nametnuli porez, koji do sada nisu plaćali. Seljacima pak rekoše, da će sada svi biti vojnici, a da je drugdje — u Magjarskoj — tlaka prestala već prije 16 godina, dočim Ilirci nisu htjeli proglasiti taj zakon, koji je bio stvoren na magjarskom saboru. Nije čudo, da su u mnogim mjestima uspjeli magjarski ovi agitatori, te u narodu razsijali sjeme razdora i nepovjerenje u ljude, koji su sačinjavali hrvatsku vladu. — Nu za to su drugdje živo dočekali Hrvati ove buntovnike i izdajice. Tako je n. pr. u Zagreb došao sam grof Pejačević sa četvoricom svojih drugova, te predali sudcu nekoliko stotina poslanice, da ju razširi u Zagrebu. Odmah isti dan 17. travnja sazvano bje gradsko vieće, koje je uzpaljeno s tih glasova zapoviedilo odboru sigurnosti, sastavljenom od zagrebačkih gradjana, da pazi preko noći na te skitalice, koji nadjoše svoje okrilje u magjarskom kazinu, te ih ono sutradan u jutro pod pratnjom narodne straže iztjera iz grada i ljuto im se zagrozi, ako se ikada povrate.

Taj čin ne ostade osamljen, jer su gradski oci izdali poziv na sve hrvatske oblasti, neka postupaju ovako s tim narušiteljima mira.

IX.

Položaj u austrijskoj monarkiji.

Kako se i slutilo, dogodjaji parižki proizveli su silni preokret u Italiji. Mletačka odpravila je na fini način grofa Zichya, koji je zapoviedao austrijskom vojskom, dok se u isto vrieme pobunila sva Lombardija, te se maršal Radetzky našao u težkom položaju. Piemonteški ustaše prisiliše Radetzkoga, da nakon strašnog okršaja 23. ožujka ostavi Milan, te se sada ciela Lombardija otrgla od Austrije, a sardinski kralj Karlo Alberto obeća svoju pomoć ustašama. Badava Austriji 100 hiljada vojnika u

Italiji, jer talijanske čete prelaze u redove Piemonteza, a preostala vojska kuka zatvorena po tvrdjavama, koje su još u njezinoj vlasti. Kad je na to sbilja kralj sardinski došao sa svojom vojskom, a u isti čas kupili se po svoj Italiji dobrovoljci, da oslobode Mletačku i Lombardiju, prisiljena bi Austrija, da u Italiju šalje novu vojsku. I pri tom padne najveći teret na hrvatsku granicu. Dan na dan odilazili graničarski bataljuni u daleke ravnice talijanske, da se biju u onom groznom gradjanskom ratu. Već su hrvatski rodoljubi zabrinuto gledali, kad je 35 hiljada graničara otišlo u Italiju, te ovako ostala Hrvatska bez obrane u slučaju. da ju napane magjarska ili turska sila. Novoj pomoćnoj austrijskoj vojsci na čelu je bio grof feldzeugmeister Nugent, te pokazao dosta dobar uspjeh, jer je u kratko vrieme opet osvojio cielu Furlansku.

Ali u isto vrieme naviesti napuljska kraljevina pravi rat Austriji, a iz ciele Italije dolaze osim dobrovoljaca i redovite čete u boj proti Austriji. Tolika je bila taj čas ideja o sjedinjenju Italije, da su talijanski svećenici propoviedali podpuni oprost onomu, koji posieče barem jednoga njima toli omraženoga Niemca. Napokon i papinska država naviesti Austriji rat uzprkos oporbi papinoj.

Dok je Austriju tištila velika buna u Italiji, te je svatko mislio, da je njenom gospodstvu ondje već odzvonilo, radili su Magjari na svojem saboru i u svojem ministarstvu sasvim bezobzirno. Oni su poglavito išli za tim, da se što čvršće urede, a onda da makar i silom uzmu kormilo Austrije u svoje ruke, ili će se odciepiti od nje. Mora se reći, da je njihov sabor u to kratko vrieme (kralj ga je zaključio 10. travnja) stvorio vrlo mnogo važnih zaključaka, te je medju inim dobro uredio urbarijalske odnošaje, koji su u to vrieme bili u

Hrvatskoj sasma nestalni i neuredjeni, zatim o gradovima, obćinama i županijama, te osobito važan zaključak o pripojenju Erdelja. Kad je pak kralj Ferdinand izdao 7. travnja pismo na nadvojvodu palatina Stjepana, u kojem izjavljuje nadu, da će veledušni magjarski narod primiti na sebe dio državnoga duga sada, kad je dobio svoje ministarstvo, tada se Magjari samo objesno nasmješiše, te pismo niti ne dodje pred sabor. Magjarske novine „Budapesti Hirado“ priznavaju, da će Austrija bankrotirati, ako Ugarska ne uzme na sebe jedan dio državnoga duga, nu vele, da ima i Ugarska sada državni dug: plaćanje odštete vlasteli, koja su izgubila urbarijalske davke i tlaku. Članak pak završuje uprav bezobrazno: „Nitko se ne može izmaći svome udesu. Kao što se čini, sudbina je izrekla svoju odluku vrhu monarkije. Ako se njezina propast ne može zapriečiti, gledajmo da sebe spasimo. Mi Magjari moramo se najprije brinuti za Magjarsku“.

Magjarima je očito dobro došla buna u Italiji. Oni igraju dvoliku politiku: s jedne strane šalju u Beč deputacije i barjake na dokaz neoskvrnjena prijateljstva, te primaju Niemce u Požunu i Pešti za očite saveznike, s druge pak strane pomažu ustaše u Italiji, zahtievajući, da se magjarska vojska odanle premjesti u Ugarsku. Dne 11. travnja držala se dapače magjarska narodna skupština u Požunu, koja je zaključila proklamaciju, u kojoj zovu Lombardiju na oslobodjenje i odciepljenje od Austrije, pozivajući se na svetost prava, koja svakom narodu pripadaju.

Češki narod takodjer pošalje narodni odbor u Beč, da traži od kralja, neka im izpuni njihove želje. Prvi put nisu uspjeli, ali se brže odlučiše, da traže po drugi put isto, i sada im kralj izpuni gotovo sve, što su tražili. Kralj izdade kabinetno pismo, po kojemu će u

Pragu podići za Česku odgovornu centralnu vladu s prostranim područjem. Prvi sliedeći češki sabor pozvat će sve stališe, koji se nalaze u državi, pa će oni viećati i zakone stvarati o svemu, što god se tiče države. Ovaj će sabor naročito se izraziti o urbarskim odnošajima.

Podpuna jednakost izmedju česko g i njemačkog jezika u svim strukama javne obuke i uprave ima se smatrati kao glavno načelo, te će se u javnu službu primati samo onaj, koji znade češki i njemački. Podpuna sloboda vjere i štampe, narodna straža i ukinuće tlake već je prije uvedeno. Na sliedećem pak državnom saboru viećat će se o tome, ima li se Moravska i Šlezka pripojiti Českoj, te da li će se vojska i činovnici zakleti na ustav.

Poljaci dočekali su s najvećim nadama novi preokret u Evropi. Oni ne mogu da zaborave na svoju domovinu, nekad veliku i jedinstvenu, a sada razdieljenu i razciepkanu na razne komade pod raznim državama. Je li čudo, da im na svaki novi pojav u političkom životu obsvane nova nada o oslobodjenju svih Poljaka i o obnovi velike i jake kraljevine Poljske? Prvi se prenuše galički Poljaci, te sastaviv narodni odbor, pošalju ga u Beč pred kralja, neka traži izpunjenje poljskih želja. Oni tražiše izpunjenje svega, što spada na narodni život, pa traže naročito pravo poljskoga jezika u školi i službi, za tim posebno pokrajinsko upravljanje sa saborom, na kojem će biti zastupani žitelji svih slojeva. Sloboda vjere i štampe, porota kod suda i ukinuće tlake već je najavljena. Osobita je pak bila želja, da se puste na slobodu svi politički sužnji, što se nalaze u tamnici Kufsteinu ili su razštrkani po svietu. Domaća vojska neka ostane kod kuće, neka dobije narodni ustav, a za častnike domaće sinove. To su tražili dakle austrijski Poljaci. Ali u isto

vrieme počelo je vrieti u pruskom Poznanju, te se čak berlinski gradjani zauzeše za Poljake i izhodiše kod pruskoga kralja, da je takodjer proglasio obćenitu političku amnestiju, a Poznanju obećao posebnu pokrajinsku upravu.

Sada se sgrnuše poljski sužnji iz tamnica i poljski prognanici iz tudjine, te se sastavljalo stotinu planova, kako bi se došlo do jedne i nezavisne kraljevine Poljske. Mislilo se o tome, da prisile Austriju i Prusku na takove popuste, koji će ojačati Poljake, te ovako prisiliti i Rusku, da popusti poljskim težnjama u Varšavi. Ruski Poljaci pak stali su o tom snovati, kako bi sklonuli cara Nikolu I., da uzpostavi varšavsku guberniju s onom nezavisnosti i slobodom, koju je imala prije bune u god. 1830., te ju podigne na dostojanstvo kraljevine i dade joj kojega velikoga kneza za kraljevića. Tako bi Poljaci sami strgli Galiciju od Austrije i Poznanj od Pruske, te ih pripojili Ruskoj, koja bi se ovako ojačala i povećala, dok bi u isto vrieme Poljska postala sretna zemlja dosele nezadovoljnih Poljaka. Poljaci u Varšavi — čini se — predobiše za tu ideju i kneza namjestnika Paskievića, koji dapače nagovaraše odlične poljske velikaše, neka pod vodstvom glasovitoga pisca Kraszinskoga idu k caru u Petrograd, pa ga neka zamole, da učini potrebite korake, te se pod ruskim žezlom sjedine i ostale sada od kraljevine Poljske odružene česti. Oslobodjeni Poljaci u Poznanju šalju javnu poslanicu gradjanima berlinskim, gdje im se zahvaljuju, što su im pomogli doći do slobode, pa ih mole i zaklinju, neka Poljacima pomognu doći do neodvisne i slobodne kraljevine, jer će ova biti na korist Niemcima kao zaštita i predzidje od navala ruskih i drugih Azijata. U Poznanju se očito spremaju na rat proti Rusima. — Svagdje dakle kod Poljaka druga politička akcija, ali ipak svagdje jedna ideja: slobodna i nezavisna kraljevina Poljska.

*

„Pritisnuto jače, sve to više skače“. Srbi su bili silno pritisnuti od Magjara, njima su bila oduzeta gotovo sva narodna prava, za to su i zatražili sada — kad je svaki narod počeo tražiti svoje — upravo mnogo. Mnogo velim radi toga, jer se na prvi mah činilo, da je nemoguće sve to izpuniti. Srbi sazvaše narodnu svoju skupštinu na 14. travnja u Karlovce i ondje objaviše svietu želje svoje. Najprije odlučno traže pravi i iskreni savez sa „jednokrvnom i jednoplemenom braćom Hrvatima“, pa kliču: „da živi sloga, da živi trojedna kraljevina!“ Za tim izriču, što oni razumievaju pod trojednom kraljevinom. To je Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, vojnička krajina, te sve one strane i krajeve, koji su sada pod Ugarskom ili Austrijom, a nekada su spadale na spomenute kraljevine.

Za tu trojednu kraljevinu ištu Srbi istu slobodu i nezavisnost, kao što su tražili Hrvati. Posebne su njihove želje: izbor vojvode ili despota, te pravice srbskog narodnog sabora u Karlovcima.

Srbi traže, da se osnuje srbska vojvodina, u koju će spadati Sriem, Banat (sa okružjem kikindskim), Bačka (sa okružjem bečejskim i sa šajkaškim bataljunom) i Baranja. Ova vojvodina ima biti tako spojena s trojednom kraljevinom, da će imati s njom jedan zemaljski sabor u Zagrebu, na kojem će ban biti predsjednik, a srbski vojvoda podpresjednik. Na tom saboru birat će se ujedno i srbski vojvoda, i to onako samostalno, kao što i ban, a mora biti Srbin iztočno-pravoslavnog obreda. Oni traže, da budu jednako zastupani u ostalim granama vlade kao i Hrvati. Jošte traže Srbi, da se njihova vjera nazivlje iztočno-pravoslavnom, a ne grčkom, kako su ju dosada zvali. Sve što je u savezu sa njihovom crkvom, neka se riešava na srbskom narodnom saboru u Karlovcima: ondje će birati metropolitu i biskupe, ustrojavati i upravljati crkvama i školama svojim, te upravljati prosvjetom srbskoga naroda.

I Slovaci se već probudiše, pa stadoše snovati o tome, kako da se izbave iz težkoga svog položaja. Oni drže mnogobrojne skupštine, odakle odriešito zahtievaju pravo svoga jezika, te traže, da se on uvede u škole, sudove i na sabor. Kako su pak ćutili, da su preslabi, a da bi sami dobili što traže, opet se počeše približavati Česima, od kojih su se nedavno posve odciepili. Od naprednih i odlučnih Čeha nadali su se sigurnoj pomoći.

Od svih Slavena u austrijskoj monarkiji najkasnije se probudiše Slovenci. Kad su se ono 5. travnja u Beču sastali hrvatski i češki narodni odbori, sastaviše oni proklamaciju na slovenski narod, ne bi li ga jednom već ganuli na kakovu akciju. U tom proglasu sjećaju Česi i Hrvati svoju „milu“ braću Slovence, da već svi narodi u monarkiji nose pred kralja svoje želje, pa neka se i Slovenci požure, dok je još vrieme. Proglas ovaj završuje ovako: „Obuzmite se bratski svi Slovenci od slavenskih briegova Adrije do bistre Drave, pa si u mislima i srcima stvorite Sloveniju, kako ju politika kroji. Prinesite Vaše prošnje k priestolu, da Vam i politika Sloveniju spozna; svietu izkana milosrdnost našega vladara podarit će nam ju.

Podajte bratinsku ruku Vašim susjedima u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, pak ih spoznajte za one, ka kojima se imate napose okrenuti, da s njima sjedinjeni postignete Vašu visoku namjeru. Ne zaboravite na sve oživljujuću uzajamnost s Vašom braćom kraj Vltave, Visle i Tatre, jer će samo ona moći u sadašnjim okolnostima stalno obraniti i utvrditi austrijanski priestol“.

Ovaj poziv dobro je djelovao, jer malo iza toga sa-

staviše Slovenci prošnju na kralja. U toj prošnji mole oni, da se i na njih uzme obzir, kao na narod, te da ne budu iznimka medju ostalim narodima u monarkiji. Oni traže poštivanje slovenskog jezika u školi, u upravi i sudstvu, pa ne će takove činovnike, koji ne poznaju njihov jezik. Svi Slovenci, koji stanuju u Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj, Gorici, Istri i u Trstu, neka se u jedno tielo sjedine, pa neka se podade toj Sloveniji posebni sabor. Da se pak laglje održe, traže uži savez sa svojom braćom Hrvatima.

Svi se dakle narodi u monarkiji austrijskoj digli, da traže svoja prava i sve ono, što nove prilike u Evropi zahtievaju. Svi narodi traže slobodno uredjenje občina, prilično zastupanje svih stališa na svojim saborima, odkup od desetine i robote, oružanje naroda (narodne garde), javnost i ustmenost pred sudom, odgovornost svih najviših državnih činovnika, slobodu vjere, govora, učenja i štampe. To traži duh vremena onoga, to traži ono načelo: „sloboda, jednakost i bratinstvo“, koje je u kratko vrieme preletilo po Evropi i bilo prihvaćeno svagdje kao kakova novostečena svetinja. — No uz ta rek bi čovječanska prava svaki narod u austrijskoj monarkiji traži još i svoja narodna, politička prava. Sada se prvi put u najvećem svojem stupnju javlja težnja za jedinstvom naroda i za njegovom neodvisnosti. Česi traže, da se ujedine češke zemlje, Hrvati to isto za sve svoje hrvatske pokrajine, Slovenci takodjer kao što i Srbi. No tri naroda austrijske monarkije prekoračiše ovdje granicu, dokle im se mogu izpuniti želje. Talijani težeći za ujedinjenjem Italije moradoše se odciepiti od Austrije. Magjari, dobiv preveliku vlast u svoje ruke, počinju već sada izvadjati politiku, koja će ih odijeliti od ostale monarkije. Poljaci pak — imajući na umu samo veliku i nezavisnu kraljevinu Poljsku — ne znaju ni sami kako da ostvare svoje

želje, pa grade stotinu planova i ovako jošte više podržavaju onu nestalnost i neizvjestnost, koja čini obilježje ovoj godini. Sve se mieša i baca, dolazi čas pred kralja, da im on izpuni što žele, sad opet obraćaju se k drugom narodu, neka on pomogne. Niemci austrijski šuruju sa svojim suplemenicima u njemačkim državama i dogovaraju se, kako će učiniti veliku jednu njemačku državu. Slaveni već se svi priznavaju za braću, pa u svojoj uzajamnosti traže sreću svojim plemenima. Magjari pak traže saveznike izvan monarkije, dapače i u Italiji.

X.

Jelačić preuzimlje bansku vlast.

Dana 19. travnja predstavi se hrvatskomu narodu ban barun Josip Jelačić Bužimski, poslav na sve oblasti trojedne kraljevine ovo okružno pismo:

„Njegovo Veličanstvo naš premilostivi kralj blagoizvolio je mene naimenovati banom kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, svojim tajnim savjetnikom, feldmaršallajtnantom i zapovjedajućim generalom u Hrvatskoj, što Vam ovim javiti ne propuštam, uzdajuć se u Vaše domoljublje, da ćete mi u riešenju velike moje zadaće biti od pomoći. — Dočim Vam kanim čim prije obznaniti dobu, kad se ima sastati sabor rečenih kraljevina, kad ću se ja u svojoj časti predstaviti, smatram radi izvanrednih okolnostih vremena za nuždno, da sada odmah krepko postupam, te iz svih sila o tom nastojim, da se red, povjerenje i sloga u domovini povrati i učvrsti, jer to samo može učiniti, da kod nas opet nastane mir, kao jedini uslov, da se ne mogu riešiti životna pitanja, koja će pretresati naš narodni sabor.

Za to Vas osbiljno pozivam, da se trsite svoje duž-

nosti točno izpuniti, te ne misleći na nikakov nazadak, prosti puk o pravom stanju stvari krepko i shodnom naukom izviestiti, svakom se nasilju čvrsto oprieti i svakog buntovnika, narušitelja mira i puntara prostog puka zakonitim putem bez razlike stališa ukloniti. — Dok se sabor sdruženih kraljevina ne sazove, svako poglavarstvo i svaka obćina ima pod osobnim odgovorom u svom krugu djelovati, od nikoga i od nikuda službene naloge ne primati, pa se jedino i izključivo na mene, kao na postavljenog od Njegovog kralj. Veličanstva vrhovnog zemaljskog poglavara, u svemu i svačem obraćati".

Ovo okružno pismo prouzročilo je veliku radost u Hrvatskoj, jer se u njemu jasno govori, da Hrvati ne priznavaju magjarsko ministarstvo, već da ima svaka oblast ovih kraljevina samo kod bana iskati zapovied. Svi su vidili, da je ban ovim kriepkim i vitežkim pismom obranio samostalnost hrvatske domovine. Jošte ljepše i jasnije predstavi se Jelačić kao ban hrvatskom narodu u posebnom proglasu, koji glasi:

„Njegovo Veličanstvo naš premilostivi kralj i car austrijanski blagoizvolio je mene suglasnom voljom naroda imenovati banom od Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kao što i tajnim svojim savjetnikom, pa mi zajedno podieliti vrhovnu zapovied nad vojskom u svoj vojničkoj oblasti kraljevine Hrvatske. Za 14 dana uzvišen sam ja s časti graničarskog pukovnika na visoku čast i dostojanstvo bana, feldmaršallajtnanta i zapovjedajućeg generala. Ako se u ovom odlikovanju moje osobe našemu narodu izpunila po milosti kraljevoj jedna od njegovih želja, to ja imam zahvaliti jedino onoj osobitoj ljubavi i bratinskom povjerenju, koje je isti slavni narod u mene položio. Moja će biti briga, da povjerenje odvratim s povjerenjem

i djelom. Moje su misli, čuvstva i načela iskrena, za to ih ja bez svakog zatezanja i odkrivam.

Želje, koje je narod izjavio i kralj. priestolu podnio, ozivaju se i u mojem srcu. Blago naroda i otačbine: to je moja želja i najglavniji cilj. Ja želim, da naš narod bude krepak i slobodan, pa da medju narodima steče ono častno mjesto, koje njemu pripada i po važnosti zemljopisnog njegovog položaja i po prirodi snažnog duha njegovog, i po historičkoj sudbini njegovoj. To je i narodna želja i volja, a ja, kao postavljeni mu od kralja poglavar, hoću da budem u svim svojim mislima i činima pravi izraz narodne misli i volje. Za to kanim poći i napredovati onom stazom, koja će naš narod dovesti k sreći i slavi. — Prevrat je potresao i obalio stare temelje družtvenog života, narodnih i državnih odnošaja, a imenito našeg odnošenja k staroj našoj saveznici Ugarskoj. Za to treba, imajuć pred očima naš starinski savez sa samom ugarskom krunom, da o tome nastojimo, da se, prekinuvši dotle svaki obzir na novo sadanje ugarsko ministarstvo, osnuju novi temelji odnošenja izmedju nas i ugarske krune u duhu slobode, samostalnosti i jednakosti i onako, kao što se to pristoji slobodnom i junačkom narodu. Veliko djelo državnoga preporoda naroda ima se izvesti svojim zakonitim i naravnim putem t. j. putem narodnog našeg sabora, gdje će se izjaviti i saslušati volja svega naroda.

S toga će biti glavna moja briga, da se narodni sabor čim prije sazove, pa da bude na temelju narodnog zastupanja onako sastavljen, da se po njemu i kroz njega uzmogne pojaviti prava volja svega naroda bez razlike stališa. Narodni naš sabor bit će najpriličnije polje narodu, da razvije sile i snagu vrlog duha svoga.

Na ovom saboru neka se izjave sve narodne želje i tegobe, u kojem mu drago one kraju bile; sve će po

mogućnosti i volji naroda naći izpunjenje i polašticu. — Ja sam od Njegovog Veličanstva našega kralja imenovan takodjer b a n o m D a l m a c i j e; za to se tvrdo nadam od pravednosti kralja našega, da ovo moje imenovanje ne će ostati kod samoga naslova. Slavna Dalmacija je od nekada saveznica naša bila, i to ne samo po poviesti, nego i po zemljopisnom položaju, po krvi, po bratinstvu i naslovu, koji već od davnine sve do danas nose banovi hrvatski. — Mi imamo veliki zadatak t. j. preporodjenje naroda izvesti. Nu ja sam ne ću moći izvesti veliko to djelo, ako mi narod, revni i mudri rodoljubi, ne priteknu u pomoć iskrenim svojim savjetom, složnom i sjedinjenom brigom, te rodoljubivim svojim požrtvovanjem, ako ne bude medju nama, sinovima jedne majke, mira, sloge, ljubavi i bratinstva! Krepka nam volja sad treba, a krepke volje ne može biti bez sloge. Za to sloga i bratinstvo neka bude medju nama bez razlike vjerozakona; brat neka se ne tudji više od brata: ta svaki je uzrok dosadašnje mržnje i razpre medju jednokrvnom braćom već prestao. Razlika vjere i crkve ne čini više medju braćom i udima jednog naroda bedeme u družtvenom i državnom životu: jednakost je izrečena. Zaštita dakle i jednaka blagodat u državnom i družtvenom životu neka bude svakom poštenom žitelju naše trojedne domovine bez razlike vjere i stališa. — Bratinski i ljubezni moj pozdrav cielomu našemu narodu, svećenstvu jedne i druge crkve, častnicima i činovnicima i svakomu pojedinomu bratu, kome ovo pred oči dodje i kome je stalo do obćeg blaga naroda. Tako isto ljubezni pozdrav svim žiteljima i rodoljubima u n a š e m d a l m a t i n s k o m i h r v a t s k o m p r i m o r j u, kao i u slobodnoj zemlji od R i e k e. Mojoj pak braći u hrabrim krajišničkim regimentama hrvatske i slavonske k r a j i n e osobiti vojnički i bratinski pozdrav. Najposlie svim ostalim žiteljima naroda našeg, te ostaloj susjednoj jednokrvnoj slavenskoj braći i i z v a n t r o j e d n e k r a l j e v i n e ljubav i pozdrav. — Da Bog poživi našega kralja i našu narodnost! Da živi medju nama sloga, sloboda i bratinstvo!"

U ovom proglasu jasno je Jelačić izrekao svoju politiku. On prekida u ime hrvatskog naroda za sada svaki odnošaj s Ugarskom, pa će nastojati, da s tom starom saveznicom sklopi novi odnošaj onako, kako bude to odredio hrvatski narod na svojem saboru. Pozdrav svoj šalje i graničarima i Dalmatincima i primorcima i Riječanima, a i ostaloj braći, na koje misli, da se proteže pravo bana trojedne kraljevine. Jedna stvar začudit će svakog čitatelja ovoga proglasa: nigdje ne spominje „hrvatski narod" već samo „naš narod". S time je u savezu ono toliko put naglašivanje sloge. Jelačić ima na umu, da Hrvati i Srbi, koji prebivaju u njegovim zemljama trojedne kraljevine, čine jedan jedincati narod, pa se boji, da se ne bi možda poremetilo to jedinstvo i ta sloga, kad bi on stao dieliti taj narod na Srbe i Hrvate. Toga pravca u svojoj politici držao se Jelačić i kasnije, pa je i to bio jedan od onih uzroka, te su Srbi štovali Jelačića kao i Hrvati.

Kad se Jelačić ovako predstavio narodu svome kao ban, počne odmah marljivo raditi oko boljka narodnog. Bilo je pak u Hrvatskoj, a osobito u zagrebačkoj županiji, m n o g o s m u t n j a glede viesti o n o v i m o d n o š a j i m a p l e m s t v a i s e l j a č t v a. Krivo se dalo plemićima, da sada i oni plaćaju porez, kad su u isti čas izgubili i pravo na robotu svojih kmetova. Kako se pak nije jošte ništa oglasilo jasno o toj stvari, dok su u isti čas privrženici magjarske stranke svom silom o tome nastojali, da što više zamrse samu stvar, lako su kod prostih plemića prodrli s izjavom, da su ovomu ko-

mešanju krive agitacije Iliraca. Seljaci pak mislili su, da su dobili i pravo na ostale gospodske zemlje, pa su gospodi na više mjesta počinili štete sve u neznanju, jer ih nitko nije pravo o tome uputio.

Kad su pak magjarski agitatori počeli propoviedati, da je narodni odbor za to išao u Beč, da u kralja izhodi, te će seljaci opet plaćati desetinu i ići na tlaku, počeo se neuki sviet buniti protiv Iliraca, a osobito protiv popova, koji su bili najvatreniji rodoljubi. — Jelačić je vidio, da tu mora nešto učiniti, ako ne će, da se smutnje i nadalje šire. On izda 27. travnja p r o g l a s, u kojem najprije objavi narodu, da su se u r b a r i j a l s k i o d n o š a j i p r o m i e n i l i. U proglasu veli ovako: „Naredba, da od sada velikaši, redovnici i plemići budu morali plaćati porez i nositi sve terete, koje i drugi ljudi nose, napravljena je na zasjedanju obćeg ugarskog sabora, gdje su bili sakupljeni svi ugarski i k tomu spadajući poslanici, pa je njihovom privolom taj zakon naredjen i od kralja potvrdjen. Taj dakle zakon nije načinjen od jedne kakogod nazvane stranke, nego od ciele države. — Naredba, da kmeti ne će više davati tlake i desetine, stvorena je na istom saboru, dakle s voljom i privolom sve hrvatske i slavonske gospode, velikaša, redovnika i plemića. Pa kad ova naredba i ne bi bila ondje napravljena, odlučila je velika izvanredna hrvatsko-slavonska narodna skupština, držana u Zagrebu u narodnom domu 25. ožujka, tu istu pravicu i sloboštinu za kmete, pa ju medju drugim domorodnim novim pravicama pod brojem 14. mnogobrojno poslaničtvo odnielo u Beč pred kralja za potvrdjenje. Nema dakle nikakvoga straha, da će se ikada u Hrvatskoj i Slavoniji opet uvesti tlaka, budući da su tome dala privolu i sama hrvatska i slavonska gospoda.

I za to, kako god je ova novopodieljena pravica draga i mila svim kmetima, pa kako god ju njima nitko više ne smije uzeti, ako se budu pošteno i mirno zadržavali, isto tako ne smiju niti oni navaljivati na tudji t. j. gospodski imetak i otimati ga, već zakonitim putem tražiti, što je njihovo“. Da se pak mogu na red pozvati buntovnici, zapoviedi Jelačić u istom proglasu, da se po svoj kraljevini hrvatskoj i slavonskoj bez svakog otezanja proglasi prieki ili kratki sud, na kojem se imaju suditi razbojnici, te svi puntari. „A pod imenom puntara imaju se u sadašnjim okolnostima razumievati u našoj domovini: a) Koji puntaju narod proti zakonitom našem kralju Ferdinandu i proti banskoj oblasti u ovim kraljevinama. b) Koji puntaju proste plemiće, govoreć im, da su stanoviti ljudi, ili kako navodno govore, Iliri krivi, da budu od sada morali plaćati porez i nositi druge terete. c) Koji puntaju muže ili kmete govoreći im, da su oni Magjari, a ne Slavonci i Hrvati, ili da su ih sama magjarska gospoda oslobodila od tlake, pa da ih hrvatska i slavonska gospoda kane opet podvrći pod tlaku, te koji lažu, da su u tom poslu išli Iliri u Beč k kralju, pa da su te pravice i sloboštine već prije više godina dane puku, a da ih gospoda nisu htjela obznaniti“.

Jelačić je napokon dobro uvidjao, da će se i ta njegova poručanstva težko razširiti medju narodom, ako ih ne budu širili oni, koji su najbliži narodu i koji svaki dan s njim obće. Za to se on 30. travnja obrati posebnim krasnim pismom na sve d u h o v n e s t o l i c e, pa ovako pozva svećenike, neka oni kao pravi pastiri i učitelji i oci naroda nastoje, da ga i u crkvi i vani o svemu poduče, te se u njemu utvrde ideje mira, reda i sigurnosti. I ovaj proglas svjedoči, kako je osbiljno bilo Jelačiću stalo, da umiri narod, te ga uzmogne pripraviti za teža vremena. Najviše pak bilo mu je stalo do toga,

da se umiri puk u zagrebačkoj županiji, koja je još pomoću Turopoljaca jedina bila u rukama magjarske stranke, te u kojoj su prietile najveće pogibelji, jer bi se lako pobunio puk. Onom prigodom, kada su se u Zagrebu 17. travnja desili magjarski agitatori, koji su nosili poznate one poslanice magjarskog naroda, pa kad su ih prognali iz Zagreba gradjani, pobjegne veliki župan zagrebačke županije Pechy iz Hrvatske. Od onda je upravljao zagrebačkom županijom prvi podžupan i ovaj se uzprotivi banskim naredbama. Za njim se povedoše ostali poglavari županijski, pa ovako nastade temeljiti strah, da će nastati anarkija. I za to ne preostade drugo, već da ban priekim mahom otme vlast upravljanja iz ruku onih, koji su svoj zlobni upliv upotrebljivali proti interesima našega političkog i narodnog stanja. Radi toga sazva ban veliko vieće, sastavljeno iz svih stališa, pa u njemu skine sve častnike županijske, a imenova nove. Napokon se pobrinu ban, da što prije sazove s a b o r, pa za to već 8. svibnja sazove oko sebe prve rodoljube u zemlji, da izrade o s n o v u z a s a b o r.

XI.

Neprilike carskoga dvora.

Već je spomenuto, kako su Magjari prisilili kralja Ferdinanda, da im je dao takova prava, te su oni postali gotovo nezavisni od kralja. Sve, što ih je još vezalo s kraljem, bila je želja, da se uzmognu dovoljno pripraviti na odciepljenje od monarkije. Oni su imali kod kralja posebnoga svog ministra Eszterhazya, koji se odsele pačao u sve poslove kraljeve, da uzmogne magjarsko ministarstvo o svemu točno obaviestiti. Eszterhazy djelovao je osobito mnogo u sklapanju novoga prijateljstva izmedju Magjara i Niemaca, naročito Bečana. Dobri kralj

Ferdinand bio je ovako stisnut, te nije mogao da dade i drugim narodima, što su tražili, jer se tome protivio Eszterhazy i palatin nadvojvoda Stjepan, koji je svaki čas prietio, da će odstupiti sa svoga mjesta, ako kralj nepotvrdi sve, što Magjari traže. Koje čudo, da je na taj način morao kralj kadkada opozvati svoju rieč i radi Magjara pasti u protuslovlje, samo da ne pusti svoje mjesto nadvojvoda Stjepan, jer se bojao, da bi se s njegovim odstupom mogli Magjari posve odciepiti od austrijske monarkije.

U samom pak B e č u bilo je burno. Poslie 15. ožujka, kad je car Ferdinand izdao one proglase, u kojima podieljuje slobodu štampe i govora, a obećaje konstituciju, nitko već neima straha pred prije toli svemožnom policijom. Tamo se baš kao i u Parizu na ulici razpravlja, na uglovima priliepljuju se slike, što prikazuju prizore od 13., 14. i 15. ožujka, a medju njima se ističe slika Metternichova sa dugim nosom.

Sve je sada samo napeto očekivalo, kakav će ustav dati car Ferdinand svome narodu. Bilo je pak već duhova, kojim je bilo težko, da tako dugo čekaju na proglašenje ustava, jer su se bojali, da ga u obće car niti proglasiti neće. Medju te je spadalo bečko djačtvo, koje je kod svakog radikalizma bilo prvo. Već se bilo odlučilo, da će se 25. travnja dići buna, ako nebi car do onda dao ustav ili ako im taj ustav nebi bio dosta liberalan. Da uzmognu navaliti na carski dvor, vodili su djaci pregovore sa proletarcima, pa su počeli težake i radnike već organizovati u vojsku. Sve se bojalo, da će 25. travnja doći do krvavoga okršaja izmedju djaka i gradjanstva. No blagi car Ferdinand preprieči novo krvoprolića time, što je 25. travnja u jutro dao priliepiti po svim uglovima u s t a v a u s t r i j a n s k e c e s a r e v i n e

Eto jezgre toga tako željno očekivanog ustava. Svim državljanima osigurana je sloboda vjere, savjesti, osobe, seobe i posjeda. Sloboda govora, štampe i udruživanja posve je podpuna. Sila zakona jednaka je za sve državljane, pa su svi dužni vojevati, danak plaćati, te imadu glede osobe isti sud. Za kriminalno pravosudje uvest će se porote. Obćine imaju se tako urediti, da će se zastupati svi interesi obćine i njezinih članova. Narodna straža ustrojit će se po čitavom carstvu, pa će ostat podvržena gradjanskoj oblasti i gradjanskim sudištima; zaklinjat će se caru na ustav. Uz cara vladat će u državi ministarstvo, koje će biti odgovorno državnomu saboru. Državni sabor dieli se na dvie komore: u senat i u komoru poslanika. Ova komora sastojat će se iz 383 člana, izabranih od ovih državljana, a imat će zakonodavnu vlast, koja ipak potrebuje carsku potvrdu za stvorene zakone. Državni sabor dozvoljavat će svake godine dopunjenje vojske, pobiranje poreza, državni zajam, prodaju državnih dobara, ustanovljivat će državni proračun dohodaka i troškova. Državnomu saboru nije odgovoran car, jer njegove naredbe podpisuje dotični odgovorni ministar, da podpunu valjanost dobiju. Ipak će se car zakleti na ustav odmah, čim nastupi priestolje. Careva je osoba sveta i nepovriediva, te njemu pripada osim potvrde stvorenih zakona još i sva izvršujuća vlast. On imenuje državne činovnike, podieljuje sve časti, redove i vrsti plemstva, te kao vrhovni vojvoda razpolaže s vojskom i pomorstvom. On je vrhovni sudac, on sazivlje svake godine sabor i predlaže zakonske osnove, on ga može i odgoditi i razpustiti. Car napokon navješćuje rat, a ugovore sa stranim vlastima potvrdjuje državni sabor.

Bečani bili su zadovoljni s konstitucijom, koja će vriediti samo za austrijske zemlje, a ne i za Ugarsku, Hrvatsku i Erdelj, te za talijanske pokrajine. Svomu liberalnomu vladaru prirediše još istoga dana na večer sjajnu bakljadu kao dokaz ljubavi i zadovoljstva.

Malo po malo počelo se javljati ljudi, koji nisu bili zadovoljni samo sa ustavom. Tako su n. pr. bečki djaci javno tražili sveobće izborno pravo za sliedeći državni sabor, da mogu tako i oni uticati u državne poslove. Nije im bilo težko predobiti za tu stvar bečke proletarce, kojim su bile pune glave kojekakvih buntovnih i komunističkih ideja, a nisu htjeli ni raditi. Da predobe za sebe i narodnu gardu, zasnovaše nekakvi „central-comité“, koji bi vladao nad vladom ministarstva, a sastavljen bio od narodne garde i sveučilištnih djaka; na taj način taj centralni odbor u Beču vladao bi u cieloj državi, kao što je u velikoj francezkoj revoluciji Pariz vladao u Francezkoj. Da pak predobe za sebe sve Niemce, počeše tražiti, neka se austrijsko carstvo sa svojim pokrajinama pripoji njemačkomu bundu ili savezu. Priklopiv k tim zahtjevima još i to, da bude jedna komora u državnom saboru, a ne dvie, pa da se ta komora ima izraziti o ustavu, što ga je car Ferdinand proglasio dne 25. travnja, predadoše peticiju austrijskomu ministarstvu. Ovo naravski ne pristade na takove zahtjeve, radi česa se pobuni Beč. Na 15. svibnja udarahu cielo po podne bubnjevi allarm, te se do večera sakupi silno ljudstvo na ulicama bečkim. Bilo je tu bečkih gradjana, gardista, sveučilištnih djaka i svake vrste proletaraca, jedni oružani puškama i sabljama, a drugi bome kojekako. Sve je to krenulo oko 10 sati pod večer do carskoga dvora, da prinudi ovako ministarstvo na potvrdu njihovog zahtievanja. Pred dvorom sustavi se ljudstvo od 30 hiljada sučelice vojsci, koja je bila ondje s topovima smještena da čuva dvor, ako bi narod navalio na nj. Užasni taj prizor, kojemu se mogu prispodobiti tek parižki dogodjaji, trajaše do pol noći,

kada dodje pismo, podpisano od ministra unutarnjih poslova Pilersdorfa, kojim se izpunjuje narodna volja.

Sutradan 16. svibnja izadje i carska vlastoručna potvrda toga ministrova pisma. Odsada stražila je stražu u carskom dvoru i na svim obćinskim mjestima narodna garda, a vojska bi odstranjena u predgradje. Car je dakle formalno pod zatvorom, njegovi nadvojvode svi bez vlasti, a vlada bez važnosti.

Odsada po želji svjetine ne smije se k caru nitko pustiti, komu to ne dozvoli Eszterhazy, ministar magjarskoga — Bečanima saveznoga — naroda. U takovim prilikama dade austrijsko ministarstvo ostavku, jer već nije slobodno, car pak Ferdinand ovako nedostojno zlostavljen od bečkih i magjarskih terorista, potajno pobjegne u večer 17. svibnja iz nezahvalnoga Beča u Insbruck.

Viesti o novoj bečkoj buni i o biegu cara Ferdinanda silno su se dojmile u svim austrijskim pokrajinama. Hrvatsko bansko vieće na prvi glas posla u Insbruck sjajnu deputaciju, da pozove kralja svoga, neka dodje stanovati u Zagreb, u sredinu vjernih svojih Hrvata, koji će ga paziti i štovati kao oko u glavi. Česi takodjer poslaše odbor svoj u tom poslu u Insbruck, gdje je narod medjutim vrlo srdačno primio svoga cara. Medjutim protestirahu neke pokrajine, kao n. pr. Česka i Moravska proti vlasti central-comitéa. Car pak u tom povodu izda ovaj manifest na svoje narode: „Bečki dogodjaji od 15. svibnja prisiliše me na žalostno osvjedočenje, da je anarhična jedna frakcija, oslanjajuć se na akademičku četu, zavedenu najviše po inostrancima, te na pojedine odsjeke od običajne vjernosti odstupivše gradjanske i narodne garde, hotila me lišiti slobode kod rada, da tim načinom zarobi pokrajine, razgnjevljene radi ove drzovitosti pojedinih ljudi, te ostale dobro misleće žitelje priestolnoga mog grada. Nije mi preostalo drugo, nego da si ili vjernom posadom u slučaju potrebe silom otvorim put, ili da za koji čas u miru uzmaknem u koju od mojih meni, hvala Bogu, ukupno vjernih pokrajina. — Odluka nije bila težka. Ja sam odabrao mirovnu bezkrvnu alternativu i krenuo u gorsku zemlju, meni u svako doba jednako vjernu, gdje sam se ujedno približio i viestima o vojsci, koja se toli hrabro (u Italiji) za domovinu bori. — Nikada nisam ni pomislio, da umanjim ili opozovem darove, koje sam mjeseca ožujka podielio mojim narodima, ili pak njihove naravne posljedice; dapače vazda ću biti sklon, da saslušam želje mojih naroda zakonitim putem podnesene, te zadovoljiti narodnim i pokrajinskim interesima; samo je potrebno, da se dokaže, kako su zbilja obćenite, pa da se zakonitim načinom podnesu, po saboru pretresaju i meni na potvrdu predadu, ne pak da ih pojedini ljudi bez ikakovog opunovlaštenja na juriš uzimlju. — To sam htio da kažem na umirenje mojih naroda, koji su se bili prepali za to, što sam iz Beča otišao, te da ih ujedno opomenem, kako sam ja u očinskoj svojoj ljubavi uviek bio pripravan, da opet primim i one moje sinove, koje držah za izgubljene, ali se opet povratiše. — U Insbrucku, 20. svibnja 1848.“

Odlučni carev bieg u Insbruck silno je potresao i Bečanima. Oni se osbiljno pobojaše, da se ne bi sada car nastanio u kojem slavenskom gradu n. pr. u Pragu ili u Zagrebu, kako su ga zamolili Česi i Hrvati. Poslaše i Bečani mnogobrojne deputacije u Insbruck, ne bi li sklonuli cara, da se povrati u Beč, dapače razvrgoše u to ime i „central-comité“. No car proglasi u Beču prieki sud, te stavi narodnu stražu i akademičku četu pod zapovied generala Auersperga. (Sada se smiriše i sveučilištni djaci, pa pod izlikom, da su dovršili svoje

zvanje, izjave svoj odstup s političkog polja.) Nu kada je 26. svibnja zapoviedio grof Colloredo, zapoviednik akademičke legije, da se ona po nalogu ministarstva ima razpustiti, te je 27. svibnja u jutro pošao sa odjelom narodne garde da zatvori sveučilište, pobune se djaci. Oni potisnuše pomoću ljudstva, što se odmah sabralo, prispjeli vojnički odjel, dok u isti čas provališe težaci iz predgradja kroz gradska vrata u grad pred sveučilište. Allarm, vika, zvonjenje zvona i udaranje bubnjeva razliegalo se po zraku, a za jedan sat sve su ulice bile već pokrivene barikadama. U Beču je podpuna buna. Ministarstvo opet je moralo popustiti. Odboru, koji je bio sastavljen od gradjana, narodnih stražara i sveučilištnih djaka, a kojemu je bilo povjereno uzdržavanje javnog mira i sigurnosti, dozvoli ministarstvo, da i gradjanski narodni te djački stražari čuvaju stražu na gradskim vratima zajedno sa vojnicima. Vojska, koja je potrebna za službu, ostat će u gradu, a ostale vojničke čete udaljit će se što prije iz grada. Ministarstvo umolit će cara, da se što prije povrati u Beč, ili — ako mu to ne dopušta zdravlje, — neka imenuje kojega carskog princa za svojega namjestnika; dok to ne bude, zadržat će ministarstvo vladu u svojim rukama, akoprem je dalo ostavku. Još je moralo ministarstvo spomenuti odbor proglasiti nezavisnim od svake druge oblasti, te mu povjeriti na čuvanje cielu svojinu države i dvora, a taj odbor jamčit će za osobnu sigurnost carevu, ako se u Beč povrati.

XII.

Javni život u Hrvatskoj.

Čim su stigli u Zagreb glasi, da je kralj Ferdinand dozvolio, da se po državi ustrojavaju n a r o d n e s t r a ž e ili g a r d e, dodje pred gradsko poglavarstvo zagrebačko

deputacija gradjana, koji zahtievahu, da se dozvoli i u Zagrebu ustrojenje narodne straže. Poglavarstvo 20. ožujka izda u tom smislu poziv na sve gradjane zagrebačke, kojima na srcu leži sigurnost osobe i imetka ovoga grada i ciele domovine, neka se upišu u narodnu četu kao dobrovoljni članovi. Na ovaj poziv upisa se odmah velika množina gradjana u narodnu gardu, a i a k a d e m i č k a m l a d e ž u s t r o j i p o s e b n u č e t u. Kako svagdje, tako je i u toj stvari Zagreb bio samo vodja u domovini, jer se po njegovom primjeru počeše osnivati narodne straže po cieloj Hrvatskoj i Slavoniji. Dapače i zagrebačka županija, u kojoj je bila magjaronska stranka na vladi, zaključi na svojoj skupštini, koju je tada prvi put otvorio podžupan u hrvatskom jeziku na veliko veselje svih prisutnika, da se po cieloj županiji osnivaju narodne straže, te se varmedjska gospoda prva upisaše u gardu i metnuše na sebe hrvatsku trobojnicu kao znak garde.

No veliki je posao čekao narodnu stranku, ako je htjela, da probudi cielu Hrvatsku, jer je u mnogim krajevima bilo podpuno mrtvilo. Tako je n. pr. u s r i e m s k o j ž u p a n i j i bilo čudno komešanje. Ondje se za pravo nije znalo, koje je narodnosti onaj kraj, jer jedni rekoše, da su Hrvati, drugi da su Srbi, a bilo je ondje već i Niemaca. Napokon ljudi magjarske stranke razviše magjarske zastave i počeše silnu agitaciju za podpuno sjedinjenje s Ugarskom, pa da županija šalje svoje poslanike na požunski, a ne na zagrebački sabor. Istina je, da je upravo taj pokret magjarske stranke, koja je imala nekakvo uporište u Vukovaru, složio i Srbe i Hrvate, te oni pod imenom „Sriemci“ nadvladaše 3. travnja i 6. svibnja i poslaše posebnu deputaciju pred kralja, koja će tražiti sjedinjenje Sriema sa Hrvatskom i Slavonijom, a narodni jezik uveden bi u upravu.

Isto je tako težko išlo u virovitičkoj županiji, koju su radi svoje blizine najjače razrovali Magjari i njihova stranka. U Osieku dobro su s početka uspjevali magjarski poslanici, predobiv za sebe Niemce. Ipak je narodna stranka i ondje napela sve sile, te je 4. svibnja prodrla u županijskoj skupštini virovitičkoj, a u gradu Osieku proslaviše imenovanje Jelačića i njegova pisma bakljadom, te u gradskom viećn zaključili, da Osiek više ne prima nikakovih službenih dopisa od magjarskog ministarstva.

Najprije se u Slavoniji probudila požeška županija. Ona već na svojoj skupštini 29. ožujka uvadja u sve poslove upravne hrvatski jezik, a narodnu stražu po svoj županiji. Iz te skupštine poslane budu dvie poslanice, jedna sriemskoj županiji, a druga virovitičkoj, u kojima ih zaklinju za narodnu stvar i za savez sa Hrvatskom, te ih pozivlje, da podupiru zahtievanje naroda, kako su ta bila izražena 25. ožujka u Zagrebu.

U Hrvatskoj bilo je mnogo bolje i laglje za narodnu stranku. Ona nadje osobito uporište u križevačkoj i varaždinskoj županiji, te onda po gradovima. Križevačka županija sazvala je 26. travnja narodnu skupštinu, u kojoj bi zaključeno, da se svim oblastima u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i granici pošalje poziv, neka se priključe željama ove skupštine. Te pako želje glase: 1. Sjedinjenje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, te granice, koje će jednako biti zastupane na sliedećem hrvatskom državnom saboru; 2. razdruženje ovih kraljevina u administrativnom pogledu od Ugarske, koja radi oko uništenja naše narodne samostalnosti, i 3. da se čitavi puk već na budućem državnom saboru predstavi na temelju broja pučanstva.

Varaždinska županija bacila je ad acta dopise magjarskih ministara na svojoj skupštini 2. svibnja, a gromkim „živio" pozdravila banska okružna pisma. U toj skupštini izradjena bi molba na kralja, neka banu Jelačiću predade vlast i nad Dalmacijom, te da Jelačića učini zapovjedajućim generalom u Slavoniji. Tu molbu nosit će pred kralja Stjepan Car, a sve hrvatske oblasti pozvane su, da podupiru tu želju.

U zagrebačkoj županiji bilo je zlo za narodnu stranku do 8. svibnja, kada je ban Jelačić sbacio protunarodnu vladu u županiji i sastavio novu, koja za sebe nadje i većinu u skupštini županijskoj 9. svibnja, te uvede hrvatski jezik u sve poslove. — Već je spomenuto, kako je grad Zagreb uviek bio prvi, kad je trebalo, da se štogod patriotičnoga poduzme. On je prvi uveo odbor sigurnosti za svaki slučaj, pa kako u svemu, tako i u tome našao odziva u domovini, te su se svagdje osnivali slični odbori. U Varaždinu dapače osnovan bi 23. travnja na narodnoj skupštini gradjanski odbor od 9 članova, koji će dopisivati s rodoljubima po domovini i ovako primati rodoljubne savjete, da ih onda provede na gradjanskim sastancima, koji će se držati svake nedjelje.

Na toj istoj skupštini izražena bi takodjer želja, da se uz Dalmaciju i granica Hrvatskoj pripoji i Medjumurje, koje je nepravim putem oteto Hrvatskoj. — Veliko je bilo veselje hrvatskih rodoljuba, kad su začuli, kako se liepo razvila sviest u Senju. U tom sielu velikog hrv. rodoljuba biskupa Ožegovića uzplamtiše gradjani osobito proti gradskomu sudcu, koji im nije bio srcu prirasao, jer nije htio stupiti u redove narodne stranke. Do 500 gradjana sakupi se 23. ožujka i silom izposlovaše, da se sudac odrekao časti svoje. Izabraše na to narodno poglavarstvo, uvedoše narodnu stražu i narodni jezik, a sve pliva od radosti i života. I po drugim mjestima, kao n. pr. u Koprivnici, Krapini i

Sisku brzo uhvati korien novi pokret, pa se svagdje u magistrat uvadja hrvatski jezik mjesto latinskoga, svagdje se ustrojavaju narodne straže, svagdje izvjesuju hrvatski barjaci, od kojih neki nose nadpis: „Za Slavjanstvo i Slobodu". Grad Karlovac predaje dragovoljno oružje iz svojih magazina narodnim stražama, koje se onamo utiču s tom molbom. Samo u gradu Bakru išlo je vrlo tegotno radi velikog pritiska talijanskog magistrata. Tekar 11. travnja uspjelo je tamošnjim rodoljubima, da drže narodnu skupštinu, koja izjavi hrvatsku svoju političku vjeroizpoviest, a 25. travnja prisiljen bi magistrat, da uvede hrvatski jezik mjesto talijanskog.

Velika je bila i obćenita želja svih Hrvata, da se trojednoj kraljevini pripoji hrvatska i slavonska Krajina. Ova želja takodjer je bila medju onim zahtievanjima naroda, koje je nosio hrv. narodni odbor pred kralja u Beč, ali je kralj jošte nije izpunio. Svatko je uvidjao, da je potrebna želja samih graničara za sjedinjenje, pa se sada stalo raditi o tome, da se granica izjavi. No graničarski častnici pobojali se za svoj kruh, ako se ukine granica. „Ako se po ovom zahtievanju granica podvrgne gradjanskoj oblasti, ako se sve vojničke časti ukinu, kuda ćemo mi, koji smo bili život svoj posvetili domovine obrani, te naumili s mačem u ruci dušu izpustiti". Šulek ih miri u „Nar. Novinama", dokazujući, da oni ne će izgubiti svoju službu, jer će vojska obstojati uviek. Ali ne će više biti ovisni od „Hofkriegsratha", već od bana hrvatskoga; ne će tražiti milost od tudjih beamtera, niti će ih dieliti od provincijala burokratički zid, nego će uživati gradjansku slobodu i bit će slobodni ljudi. Još manje se ima prosti graničar plašiti udruženja s provincijalom, jer on će doći pod okrilje konstitucionalne slobode, te postati nezavisan čovjek, prost od svake robote, a zavisan od poglavara, koje će si sam odabrati, pa će se moći seliti, kud mu je drago, a dobit će natrag svoje šume i paše, što ih je nepravdom izgubio. Jošte donašaju „Nar. Nov." članak iz „Oesterreichische Zeitung-a", u kojem se dokazuje, kako je Krajina po svom uredjenju i po svrsi svojoj protivna svakoj civilizaciji. Ona ima jedinu svrhu, da proizvodi što više vojnika, pa radi te svrhe ne smije se graničar bez više dozvole posvetiti nauci, ne smije diete svoje odgojiti za obrtnika i trgovca, već mora ostati kao poljodjelac na svojoj zemlji s jedinim opredieljenjem, da bude krajiški vojnik, stvorenje, kojega se razum i pamet raztapa u neograničenoj vladajućoj rieči „subordination". Danas je granica bez svrhe, jer se uredjuje posvuda posebna narodna straža, a na turskoj granici mogla bi redovita vojska ustrojena kao posebni graničarski korps obavljati stražu. — Medjutim je dozvolio car Ferdinand krajiškim regimentama, da smiju po načelima ustavne slobode držati narodne skupštine, u kojima bi se saslušale želje, te onda preko regimente odpravile na cara. Tom carskom dozvolom potaknuti Mitrovičani sazvaše već 7. travnja narodnu skupštinu, u kojoj bi zaključeno, da se na cara pošalje reprezentacija s narodnim željama: 1. Da bi se vojnička granica sjedinila s kraljevinama Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom. 2. Da se dozvoli granici, da šalje svoje zastupnike na sliedeći hrvatski sabor. 3. Da se narodni jezik uvede u sve službene poslove. 4. Da dobiju jednaki ustav u obziru gradjanskoga pravosudja kao i Hrvatska, Slavonija i Dalmacija. 5. Posebno pravosudje za sve one u granici, koji ne spadaju k vojničkom činu.

Po uzoru mitrovačke regimente htjele su i druge regimente da drže narodne skupštine, u kojima bi se izrazila narodna volja. No njemački zapovjednici znali su na mnogim mjestima to zapriečiti. Tako je n. pr. iz Go-

spića pukovnik Rhleinbach činio sve moguće, kako bi u Lici ugušio svaki narodni pokret, što mu baš nije bilo ni težko, jer je već mnogo naroda poslano bilo na bojište u Italiju. U Belovaru pak zabranio je general Dietrich držanje narodne skupštine i ustrojenje narodne garde, pa se gradjani belovarski u posebnoj deputaciji morali potužiti banu Jelačiću.

No ipak nije krajiški taj despotizam mogao svagdje zapriečiti narodno gibanje. U Novoj Gradiški obdržavala se 4. svibnja narodna skupština, u kojoj se izradila prošnja na cara, neka i Krajini dade ustav, po kojemu će ona biti zastupana na sliedećem hrvatskom saboru. Da pak taj sabor bude sbilja „sabor trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“, narodna skupština moli cara, neka spoji Krajinu i Dalmaciju s Hrvatskom i Slavonijom pod jednu bansku vlast Jelačićevu. Iste želje izrazi glinska občina već 29. travnja. U banskim regimentama još se najbolje razvila narodna sviest, jer su ondje dobro poznavali bana Jelačića, kad je još bio pukovnik glinske regimente, a i sada je Jelačić bio vlastnikom obiju regimenta.

Dok je tako bujno i brzo napredovala hrvatska sviest u Hrvatskoj i Slavoniji, te u vojničkoj granici, Dalmacija je spavala gotovo u tvrdom snu. Trebalo je uprieti sve sile, da se i u Dalmaciji pokaže jasna narodna želja za sjedinjenjem s Hrvatskom i Slavonijom, jer se uvidjelo, da bez toga ne će ni kralj potvrditi onu točku zahtievanja naroda, koja je tražila sjedinjenje Dalmacije. Grad Zagreb i ovdje je prvi. On šalje koncem ožujka ovaj krasni poziv svim dalmatinskim oblastima: „Što mi Hrvati i Slavonci prije više vjekova po nenavidnosti izgubismo, što kroz stoljeća tražismo, što po zakonu i historiji zahtievati mogosmo, i steći ne dvojimo, naime, da se Vi, mila, jednokrvna naša braćo, opet

pridružite kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, a po njih svetoj kruni ugarskoj inkorporirate: ono se dostići nadamo sada, kad se u cieloj Evropi i u monarkiji austrijanskoj pripravlja prevrat i preinačenje organizma država, te svi narodi i sve države dobivaju novo lice, promienjeno stanje. Nadamo se to steći, jer je pao — hvala dozrelosti naroda — onaj tvrdi zid, koji najviše sustavljaše izvršenje toli vatrenih naših želja i iskrenih težnja, jer je na sreću države, a na dobro naroda i utvrdjenje dinastije pao sistem absolutizma i s njim takodjer načela, koja podnipošto nisu dopuštala, da se Vi, draga braćo, s nama složite pod ustavnom slobodom. — Imajući pred očima ovu promjenu vremena, te u obće položaj stvari u Evropi a u austrijanskoj monarkiji napose, ne propustismo podnieti našemu milostivomu kralju po svojim poslanicima želje cieloga puka ovoga glavnog hrvatskog grada, koje su takodjer želje cielog naroda. Medju ovim željama stoji i ona, da kralj blagoizvoli odrediti poslanike kraljevine Dalmacije na sabor ovih kraljevina, — u kojem ćemo viećati o promjenama ili reformama, koje u našem ustavnom organizmu iziskuje napredak civilizacije i duh vieka — da s njima zajedno radimo o našem skupnom ustrojenju i o garancijama naše obćenite budućnosti.

Premda ne sumnjamo, da će milostivi kralj, uvažavajuć zakone, prisegu inauguralsku i obećavanje blagopokojnog svog otca, usrećiti nas Hrvate i Slavonce izpunjenjem ovih želja, ipak smo upućeni, da treba da i Vi, braćo Dalmatinci, ove želje kao svoje takodjer javno izrazite i nama ruku pružite, da kralju i svietu pokažete, da jednako s Hrvatima i Slavoncima ćutite, jednaku misao gojite. — Za to Vas, slavna gospodo i braćo, koji ste poglavarstvo i organ naroda, pozivamo, da spominjući se, da ste jedan rod s nama, da jedna krv vrije u Vašim

i našim žillama, da nas veže jedan te isti materinski jezik, one korake učinite i ona sredstva poprimite, koja vode k svrsi našeg političkog sjedinjenja, i koja će opet povratiti braću, pa ju sdružiti, kako bijahu sdruženi u staro doba. Tomu pak scienimo za najshodnije, da sve oblasti kraljevine Dalmacije podnesu našemu milostivomu kralju onakvu molbu, kakvu smo i mi podnesli. Milostivi pak naš kralj, saznav za našu uzajamnu simpatiju, a znajući iz historije, kako je opasna igra sa narodnostima i samovoljno sjedinjenje neskladnih elemenata, ne će se sigurno niti jedan čas protiviti našim složnim prošnjama i željama, niti će Vas, milu našu braću Dalmatince, stopiti s tudjom kojom državom i narodom, već će Vas pridružiti onima, s kojima Vas veže jedan rod, jedan jezik i jedna historija". — Bojali su se Hrvati, da ne bi talijanski elementi, koji su imali u Dalmaciji gotovo svu vlast i javni život u svojim rukama, prigrlili ideju o nekadanjoj mletačkoj republici sada, kad se Mletačka otrgla od Austrije. Za to već 1. travnja opominje Dalmatince u „Nar, Nov." Šulek u krasnom članku, gdje medju inim veli: „Valjda će Vas mletački lav opet k sebi vabiti i sve dobro obećavati. Ne vjerujte mu! Svrnite okom naokolo sebe! . . . Sve, što ste imali, svoje gradove, svoje brodove, svoje junake i krv svoju, dadoste Mletcima, pa kakovu ste dobili nagradu? Nezahvalnost i krivice! Jesu li Vam Vaša braća Hrvati ikada tako sagriešili? Nisu nikada . . . Nas ne dieli ni neprijateljstvo, ni mržnja, ni krvni jezik. Vaša je slava i naša slava, naša je korist i Vaša korist. Vi imate more, mi imamo zemlju. Vi imate brodove, mi imamo polja: tako ćemo jedan drugoga podupirati, jedan drugomu pomagati, da postanemo oba sretni!" — I drugi gradovi i županije slale su u tom smislu poziv Dalmatincima, pa nije nitko se ovdje gotovo i ne miče. Tekar 4. svibnja

čuo se prvi glas Dalmatinca Vladislava Vežića. Boraveć u Hrvatskoj, ustade Vežić, da sam pozivlje Dalmatince za narodnu stvar i za sjedinjenje s Hrvatskom i Slavonijom. U krasnom svom pozivu dokazuje on Dalmatincima, da za njih nije bilo sreće niti života pod nijednom vladom. „Talijan tamo preko mora globio Vas je i varao, pustio da prosti puk čami u tmini i neznanstvu, a gradove potalijančio i udaljio ih od naroda tako, da ovaj danas već nema povjerenja u gradsku gospodu. Austrija tištila Vas je okrutnim Metternichovim absolutizmom upravo silno, pa sve obećavajuć, ništa nije uradila za dobro Vaše.

Sada treba da stupite u savez sa svojom braćom Hrvatima, koji Vam pružaju bratinsku ruku i zovu Vas u bratinsko kolo slobode i jednakosti. „Učinimo i mi jedan korak k braći našoj Hrvatima, koji su već svoj k nama učinili i koji nas objeručke čekaju, ne da budemo njihove sluge, nego da i mi i oni, kao sinovi jedne majke, budemo jači i krepči proti neprijatelju, koji bi htio zatrti našu slobodu i narodnost; povratimo se na onu stazu, na kojoj su bili naši oci, kad su bili složni i slobodni". I na taj iskreni poziv odazvala se od ciele Dalmacije jedino občina u Obrovcu, koja posla srdačnu čestitku banu Jelačiću. Vežić je sada uvidjao, da gradovi dalmatinski ne će prihvatiti njegov poziv, jer su za čas izgubljeni za narodni pokret. Zato se 18. svibnja obraća poimence na dalmatinske rodoljube: Kuzmanića, Ivičevića, Franaševića, Berčića, Kaznačića i Petranovića, pa ih svjetuje, „da ostave gradove u njihovoj tvrdokornosti, pa se neka obrate na obćine, neka se porazgovore i posavjetuju sa možnijim obiteljima, koje se nisu otudjile od naroda, jer ove vrlo mnogo mogu medju narodom. Obćine treba da sazovu narod, da mu razlože i raztumače, kako stoje stvari . . . . Učinite, da dodje što više ili barem nekoliko

poslanika na sabor u Zagreb, odpravite kralju knjigu, da je želja naroda, da se sjedini sa svojom braćom". Toga Vežićevog nauka držali su se odsada dalmatinski rodoljubi, ali je uspjeh u početku ipak bio slab i nije dugo donio koristi hrvatskomu narodnomu pokretu.

XIII.

Hrvati prema drugim narodima u monarkiji.

Kad se ono početkom travnja vratio iz Beča hrvatski narodni odbor, ponio je u svojim srcima sladku ideju o slavenskoj uzajamnosti, koja bi mogla pomoći svim austrijskim Slavenima, da se izbave težkog svog položaja. Najveći pobornici te ideje bili su Česi i Hrvati. Hrvatski se rodoljubi odmah dali na posao, da pomalo izvadjaju, što je treba za tu ideju. Oni nakaniše, da oko sebe sakupe sve južne Slavene u monarkiji. Radi toga i pozvaše još iz Beča braću Slovence, neka se probude i neka se okupe oko Hrvata. Uspjeh rada na toj strani nije bio baš velik, ali se ipak našlo dosta Slovenaca, osobito štajerskih, koji su čvrsto prihvatili misao, da s pomoću Hrvata osnuju na monarkijskom jugu velik bedem proti Niemcima i Magjarima. Mnogo je veći bio uspjeh, što su ga Hrvati polučili kod Srba. Ovdje su oni našli vrlo plodno tlo, jer su Srbi u Ugarskoj bili ljuto pritisnuti, pa dobro uvidjali, kolika bi za njih bila pomoć od Hrvata.

Već 2. travnja izjavila je srbska deputacija na slavenskom saboru u Beču, da se Bačka i Banat imadu pripojiti trojednoj kraljevini, gdje stanuje isti narod. Odsada su Hrvati budno pazili na svaki srbski pokret, te mu svom pripravnošću išli u susret. Kad su Srbi sazvali za 13. svibnja narodnu skupštinu u Karlovcima,

da tamo izaberu svoga patrijarku i vojvodu, poslaše onamo Hrvati Kukuljevića Ivana, Ed. Vrbančića, Nik. Havlička i Ed. Finka, da kao poslanici hrvatskoga naroda pozdrave srbski narod, da ga uvjere o iskrenosti naših rieči, namjera i djela, pa da ih pozovu u naše kolo. Eto, kako Šulek u „Nar. Nov." tumači taj savez sa Srbima: „Magjari su se zakleli, da će uništiti Hrvate, jer vide, da mogu samo na razvalinama hrvatske narodnosti uzdići priestolje svoga azijatskog despotizma, te sada rade o glavi našemu svietlomu banu i cielomu narodu. Valja nam dakle biti na oprezu, valja nam se na veliki boj spremati, valja nam vjerne saveznike tražiti. Tražiti? Ne treba ih tražiti, jer smo ih već našli, ne treba ih nagovarati, jer su nas već i sami u svoje kolo pozvali, ne treba se ni dogovarati, jer su već i sami svoje namjere ravnodušno izjavili. Saveznici ovi jesu ugarski Srbi, braća po krvi, rodu i jeziku, braća po historiji, kruni i ustavu. Mi imamo s njima iste interese, duševni život i budućnost, mi imamo s njima — a to je sada glavna stvar — istoga neprijatelja, naime Magjara. Dakle sa srbskom braćom sve nas veže.

Bedemi, koji su nas dielili, sve se više ruše, dok se sasvim ne sruše, pa težko da već ima čovjeka, koji bi htio ratovati na svoga brata zato, što s njim nevjeruje jednako, od koga proizlazi sveti duh. Izrečena je jednakost vjere, ali ujedno i svetost vjere, u koju nesmije nitko dirati" .... „Pitat će koji legalista, kojim pravom namjeravate sdružiti se sa Srbima, koji živu pod ugarskom krunom? Istim, kojim se sada Italija sdružava, kojim se Njemačka spaja, kojim se Erdelj sjedinjuje s Ugarskom: dakle s pravom narodnim. Od sada neće biti više gore i rieke granice, već jezik i narodnost; prestalo je političko gomilanje raznih naroda u jedno

tielo, a nastala je doba stapljanja (assimiliranja) jednorodnih plemena. U ostalom mi se ovim sdruženjem nenamjeravamo odciepiti od ugarske krune, koja je slavenska, dakle naša; mi želimo time samo uvesti i u Ugarsku neoskvrnjivost svake narodnosti".

Drugi dan poslie narodne skupštine u Karlovcima javlja patrijarka Josip Rajačić banu Jelačiću, da ga je narod izabrao za patrijarku, a Stjepana Šuplikca, pukovnika ogulinske regimente, za srbskoga vojvodu, pa u tom pismu iztiče:

„Mogu Vas pouzdano uvjeriti, da srbski narod s tim, što zabačena svoja prava iztražuje i u život uvodi, nemisli niti nekani nikakovu preponu staviti na put napredovanju hrvatskog naroda, dapače tvrdo drži, da će ovim putem s hrvatskim narodom zajedno kao brat s bratom velevažni svoj zadatak u burnom ovom vremenu još lakše riešiti. Po tom sam i ja uvjeren, da će cieli slavni hrvatski narod, videći, kakav duh i kako osbiljno govori iz ovih naših dogodjaja, nesamo odobriti pokazane ove znakove obnovljenoga života našeg, nego da će nama, koji težimo k istomu cilju kao i on, gdjegod budu okolnosti zahtievale, junački i bratski u pomoć priteći". Ovo pismo patrijarke Rajačića najugodnije se dojmilo svih Hrvata, te odsada imaju Srbi medju Hrvatima mnogo iskrenih i oduševljenih prijatelja. Hrvati poprimiše odsada srbske želje za svoje želje, a Srbi obećaše, da će i oni raditi svom snagom oko izpunjenja hrvatskih prava i želja.

Ideja o slavenskoj uzajamnosti nije zadovoljila Hrvate time, što se u bujni cviet razvilo prijateljstvo i savez medju Hrvatima, Srbima i Slovencima. Oni su težili još dalje: savez taj ima biti pravi slavenski savez. Tu misao prviput je izrekao Ivan Kukuljević 20. travnja u „Nar. Nov." On veli: „Iz sredine austrijskih

Niemaca poslani su poklisari na njemačku skupštinu u Frankfurt, da pomažu ustrojiti njemački savez. Naš svietli kralj primio je u nazočnosti odbora sviju njegovih slavenskih pokrajina iz ruku uzhićenoga njemačkoga bečkog stanovničtva zastavu njemačkoga saveza, pa je uresio njome glavni prozor svoga carskog dvora. Mi smo se tomu veselili, jer se je ovim načinom po čitavom austrijskom carstvu svečano proglasilo načelo potrebe saveza naroda. I za to ne može ni austrijska carevina, ni Evropa, ni sviet ustati proti tomu, ako i Slaveni sklope slavenski savez, ako i Slaveni krenu onim pravcem, kojim su udarili njihovi bratinski susjedi i sudržavljani Niemci.

I Slaveni su raztreseni po mnogim državama i živu pod mnogim vladama kao i Niemci: i Slaveni se imaju bojati za svoju narodnost i po tom za svoju slobodu u smislu novoga vremena i duha kao i Niemci.

Slaveni izjavljuju poput Niemaca iste ljudske i slobodne misli prema drugim narodima, pa za to ne mogu ni Slaveni imati druge politike prema svome narodu i prema slobodi čovječanstva, nego li je imaju Niemci. — Nu koji put vodi k takovom savezu naroda? Jedan jedini obćeniti sabor sviju grana naroda ....

Za što se u Frankfurtu pokraj ostalih manjih i većih njemačkih država zastupaju po svojim poslanicima i Niemci iz Pruske, Saske i Austrije, tako će se i na saboru slavenskog saveza osim poslanika ruskih, poljskih, srbskih, crnogorskih, bugarskih i bosanskih naći jošte poslanici Slavena pruskih, saskih i svih pokrajina austrijskoga carstva bez ukinuća pojedinih vlada i bez promjena osobitog upravljanja i posebnih interesa svake pojedine države. Koji grad da bude mjesto ukupnoga takovog slavenskog sabora, da li Zlatni Prag ili drugi koji grad, to će odlučiti većina. Isto tako zavisi od većine i to,

tko će predsjedati takovomu slavenskumu saboru, te u koje ime i kakvom vlasti vladat će poglavarstvo toga ukupnoga slavenskog saveza". Ovaj poziv ne ostade bez uspjeha u slavenskom svietu. Kad su galički Poljaci odpravili svoje poslanike u Česku, da izjave Česima bratimski pozdrav i da vežu s njima svezu uzajamnosti, zapita češki list „Květy": „Zar ne bi bilo pravo, da mi pošaljemo od strane češke krune svoje poslanike ne samo u Galiciju, nego i u Hrvatsku. Dapače još bi dalje imali koračiti: svaka slavenska zemlja austrijanske monarkije imala bi poslati ovakove poklisare na sabor ostalih slavenskih pokrajina austrijanske monarkije, koji bi kao organ uzajamnosti želje, tegobe i osnove priobćivali, da se tako s vremenom sklopi krepki slavenski savez". — Već prvoga svibnja dozrila je osnova o slavenskom saboru, te 26 odličnih Slavena, medju njima Šafařik, Palacký, Štur, Jordan, Wocel, Rieger, Erben i Miklošić, poslaše poziv na svu slavensku svoju braću, neka se sastanu 31. svibnja na viećanje u Pragu. Evo ovog poziva:

„Slaveni, braćo! Tko izmedju nas ne zaviri okom punim žalosti u prošlost našu? Tko opet ne zna, da se to, što smo prepatili, dogodilo u našoj nesviesti i razkomadanosti, koja je dielila braću od braće? Ali poslie dugih vjekova, u kojima smo jedan na drugoga zaboravili, u kojima je tolika nesreća otežila našu glavu, došli smo do toga spoznanja, da smo jedno, da smo braća. Doletila su važna vremena, koja su oslobodila narode i bacila s njih teret, pod težinom kojega stenjahu; ova vremena zbacila su i kod nas teret u velikom dielu, te mi sada možemo izreći, što smo ga toliko ćutili, te promotrili i zaključivali, što je na korist našu. Evropejski narodi došli su do sada u sporazumljenje i jedinstvo. Niemci pozvali su za svoje sjedinjenje parlamenat u Frankfurt, koji o tom radi, da bi mu austrijanska država toliko popustila od svoje nezavisnosti, koliko treba za sjedinjenje Njemačke, pa da bi se monarkija sa svim neugarskim zemljama priklopila k ovoj njemačkoj državi. Ovaj korak uništio bi ne samo jedinstvo Austrije, nego i savez i samostalnost slavenskih grana, kojih narodnost time bi u opasnost pala.

Naša je dužnost, da muževno branimo to, što nam je najsvetije; došlo je dakle vrieme, da se i mi Slaveni dogovorimo i da sjedinimo naše misli. A zato, da bi ove namjere u djelo prošle, privoljujući s radošću na mnoge želje iz različitih slavenskih država nama izražene, pozivamo sve Slavene austrijske monarkije, a imenito sve muževe, koji imaju njihovo povjerenje, te kojim je stalo do obćega dobra, da bi se u staroslavnom slavenskom českom Pragu dne 31. svibnja o. g. sakupili, gdje ćemo uzajamno viećati o svemu, što zahtieva obća korist našega naroda i što u ovim važnim vremenima valja da činimo. Zato primjećujemo, da će nam i svi drugi Slaveni, koji živu izvan austrijske monarkije, u našoj skupštini biti dobrodošli, jako mili i dragi gosti". Ovaj poziv silno je razveselio austrijske Slavene, ali su zato Niemci i Magjari počeli širiti sumnju, da se u tom savezu krije panslavizam ili panrusizam, a jer je u ono vrieme bila silna napetost i ogorčenost proti ruskomu caru Nikoli I., lahko bi se našlo neprijatelja tomu slavenskomu saboru. Zato dadoše sazivači sabora očitovanje, da je povod saboru dala samo želja pravima, koja pripadaju slavnim narodnostima u pučkom i državnom životu. Ujedno očituju, da će kriepko i nepromienljivo sačuvati staru svoju vjernost prema habsburžko-lotrinžkoj kući, te svim mogućim sredstvima uzdržati cielokupnost i suverenost austrijske monarkije. Sada se donekle prestalo ogovarati i klevetati proti tomu saboru, a sla-

venski narodi držali su skupštine, u kojima su izabrali poslanike za taj sabor. Hrvati učiniše to 11. svibnja, te izabraše za svoje poslanike baruna Dragutina Kušljana, Gjuru Kontića i Josipa Prausa.

Dok su Hrvati dolazili ovako sve u bliži i srdačniji odnošaj sa austrijskim Slavenima, bivao je sve veći i veći jaz medju njima i Magjarima. Odkada je Jelačić postao hrvatskim banom, nesmogoše Magjari dosta kleveta i potvora, kojima bi se bacali na nj. Za njih je Jelačić jedan čas glava Hrvata, koji da su od ruskoga cara podmićeni robovi i varalice, te dušmani i buntovnici svojega kralja, čas opet zatim proglasuju svietu, da ban Jelačić želi povratiti bureaukratiju i stari Metternichov sistem, pa da se već sa 100 hiljada Iliraca sprema na Magjare.

Jošte pozivaju Niemce, neka im pomognu srušiti Jelačića, jer da se on nije kralju svome zakleo, nego da će u družtvu sa Rusima podjarmiti Beč, da tako uzmogne na austrijskom jugu osnovati nekakvo „jugoslavensko carstvo"; za to da on i sklapa bratinstvo sa Srbima i Slovencima. Sam nadvojvoda Stjepan, palatin ugarski, morao je po zahtjevu magjarskog ministarstva raditi proti Jelačiću, pa je u kralja Ferdinanda izhodio više pisama proti Jelačiću. To je mogao lako učiniti, jer je u to vrieme i sam kralj bio potišten silno, te je bio ovisan o bečkoj buntovnoj publici i o magjarskom ministru Eszterhazyju. Naročito je bolilo Magjare, kad su vidili, kako je ban Jelačić preuzeo krepkim proglasom i odvažnim činima vladati. Magjari izposlovaše u kralja pismo, kojom se oprovrgavaju sve naredbe banske, naročito prieki sud i nepriznanje magjarskog ministarstva. Palatin zapovjedi 11. svibnja Jelačiću, da on mora slušati i njega i magjarsko ministarstvo, a one naredbe, koje je izdao, da se ne protežu na Slavoniju, jer slavonske županije pripadaju pod njegovu

vlast, pa im može samo magjarsko ministarstvo izdavati naredbe. Da pak izradi pokornost svojim zapovjedima, izhodi palatin od kralja, da je slavonskog zapoviedajućeg generala Ivana Hrabovskoga imenovao svojim kraljevskim povjerenikom za Hrvatsku i za Krajinu.

Takove uvrede nisu mogli Hrvati da podnose. Već 20. svibnja ustaje Šulek, pa u „Narodnim Novinama" upozoruje Hrvate na pogibelj, koja im prieti od Magjara, ovako: „Ovdje vlada palatin sa svojim ministarstvom kao neograničeni paša. Rodoljubive Slovake hvataju, najvriednije Srbe vješaju, te topovima i vojskom hoće da u njima uguše rodoljublje. Od bečke vlade sasvim su se emancipirali, pa im je tako lako gnječiti i gnjaviti sve Slavene, no ne samo ugarske, nego i hrvatsko-slavonske. U Gömöru lievaju topove, u Pešti su osnovali tvornice za puške, po svoj Ugarskoj verbuju vojnike, u Rieku su poslali dvie baterije s tom naročitom odredbom, da ne idu preko Zagreba i da slušaju samo riečkoga guvernera. Najveće naše dušmane namienili su nam za poglavare, svim komorskim činovnicima zapoviedili su, da u Peštu šalju novac, da nas sasvim oglobe. Slavoniju ne priznavaju, te magjarske zapovjedi šalju na „tri varmedjije". Dapače već su poslali i vojsku proti nama, a njihovi špijuni obilaze zemlju našu. No ne samo kod kuće, nego i drugdje pripravljaju nam zamke i mreže. Dočim u Ugarskoj i Erdelju tlače Niemce kao što i Slavene, poslali su u Frankfurt poslanike, da njemačkom „bundu" izjave svoje prijateljstvo i da s njima sklope savez proti Slavenima.

Dà, još gore su stvari izašle na vidjelo, no opreznost zahtieva, da još za sada šutimo. — Dakle nas Magjari ne smatraju kao svoju braću, kao svoje jednako slobodne sugradjane, nego kao robove svoje. Možemo li mi živiti s njima u prijateljstvu? Ne možemo. Možemo li

se od njih pomoći nadati? Ne možemo. Što ćemo dakle? Valja nam se držati naše poslovice: uzdaj se u se i u svoje kljuse. Valja nam okaniti se svakog ašikovanja s našim himbenim i zlobnim susjedima, te stupiti smjelo pred lice njihovo. Valja nam se proći toga temporiziranja, okalanja i zavijanja, te krepko postupati, da nas dušmanin ne nadje nepripravne. Valja nam biti za svaki slučaj opreznima, da u skrajnom času prenesemo boj na tudje zemljište. Tko bi još sada mislio o pomirenju i ugovaranju, taj bi samo dušmaninu dobro želio, pružajuć mu dovoljno vremena, da se sasvim ustroji i pripravi. Mi nismo nikada težili za ratom, sami nas neprijatelji tjeraju na nj. Nu baš za to valja nam se sad krepko pripraviti; baš za to, što ljubimo mir, valja nam ratoborno postupati, da čim prije razorimo bedeme, koje naši dušmani slobodi našoj grade, da pobrkamo osnove, koje snuju proti narodnosti našoj, da skršimo oholost, koja se nad nama naduva i nama prieti. Došli smo do Rubicona, ništa više ne hasni oklievanje: „Si vis pacem, para bellum“.

Sadržaj.